

**ΕΥΡΩΠΗ
& ΚΟΣΜΟΣ**

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

Στοιχεία για να κατανοήσουμε τι συμβαίνει σήμερα στη Λατινική Αμερική

Συνέντευξη με τον Λουίς Ερνάντες Ναβάρρο

Εισαγωγή

Η ιδέα και οι ερωτήσεις για αυτή τη συνέντευξη γεννήθηκαν στον άμεσο απόηχο των γεγονότων στη Λατινική Αμερική τους τελευταίους μήνες του 2019. Ο κόσμος σήμερα μοιάζει να αλλάξει καταλυτικά κάτω από το βάρος της πανδημίας και οι συγκλονιστικές εξελίξεις στην ταραγμένη ήπειρο έφυγαν προσωρινά από το προσκήνιο της επικαιρότητας. Ταυτόχρονα, όμως, η πανδημία αποκάλυψε, σε πλανητικό επίπεδο, τα σαθρά θεμέλια της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης και την τραγική διάσταση της διεύρυνσης των ανισοτήτων σε όλο τον κόσμο. Οι ευάλωτες κοινωνίες και οικονομίες των κρατών της Λατινικής Αμερικής με τα ανοιχτά τραύματα και τις τρομακτικές ανισότητες έχουν δεχθεί βαρύτατο πλήγμα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, ακόμα και σε συμβολικό επίπεδο, η Βραζιλία, στην οποία μέλη του Κογκρέσου ζήτησαν να επιστρέψουν οι Κουβανοί γιατροί, που είχε εκδιώξει ο Μπολσονάρο μόλις ανέλαβε την εξουσία κατηγορώντας τους ως τρομοκράτες, για να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση της πανδημίας. Συνήθως αντιμετωπίζουμε τη Λατινική Αμερική σαν μια ασυνεχή σειρά από μακρινά στιγμιότυπα, πραξικοπημάτων, δικτατοριών, κοινωνικών εκρήξεων, σαν ένα ταμπλό βιβάν που δεν μας αφορά πραγματικά επειδή στην ουσία αγνοούμε τις βαθιές κοινωνικές διεργασίες στη μακρά διάρκεια της ιστορίας της. Ο Ναβάρρο καταρρίπτει αυτό το στερεότυπο γιατί μας προσφέρει μια διεισδυτική, ψύχραιμη, ριζοσπαστική ανάλυση, ιστορική, κοινωνική και

πολιτική, των εξελίξεων, χωρίς εξωραϊσμούς. Μας βοηθάει να παρακολουθούμε τα γεγονότα κατανοώντας τις βαθύτερες αιτίες τους και τις δομικές τους αντιφάσεις. Χαρτογραφεί χωροχρονικά τα διανοιγόμενα πεδία δυνατοτήτων για μια πραγματική αριστερή πολιτική και τα τρομακτικά εμπόδια στη χάραξή της. Για αυτόν ακριβώς το λόγο αξίζει τον κόπο αυτή η συνέντευξη να διαβαστεί με προσοχή παρά τη μεγάλη της έκταση.

Ο Λουίς Ερνάντες Ναβάρρο είναι αρχισυντάκτης της μεξικάνικης εφημερίδας La Jornada, συγγραφέας, ερευνητής, με σημαντική δράση στους κοινωνικούς αγώνες στο Μεξικό από τα τέλη της δεκαετίας του '70. Είναι ιδρυτικό μέλος του Εθνικού Συντονιστικού Εργαζομένων στην Εκπαίδευση ενώ έχει διατελέσει σύμβουλος των Ζαπατίστας. Τον συνάντησε και συζήτησε μαζί του, κατά την τελευταία επίσκεψή του στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 2019, η ερευνήτρια του Ινστιτούτου Νίκος Πουланτζάς, δρ. Πολιτισμικής Γεωγραφίας, Μαρία Χαϊδοπούλου-Βρυχέα. Τη συνέντευξη προετοίμασαν και επιμελήθηκαν η Μαρία Χαϊδοπούλου-Βρυχέα και ο Ανδρέας Μαράτος, επιστημονικός συνεργάτης του ΙΝΠ και υποψ. δρ. Φιλοσοφίας. Μετάφραση από τα ισπανικά : Έφη Γιαννοπούλου.

Ο Λουίς Ερνάντες Ναβάρρο στη Βολιβία. Εικόνα αρχείου La Jornada

Θα μπορούσες να μας βοηθήσεις να καταλάβουμε τι συμβαίνει στη Λατινική Αμερική τα τελευταία χρόνια, να μας χαρτογραφήσεις την κατάσταση σήμερα, κοινωνικά και πολιτικά; Η Ευρώπη φαίνεται να εξακολουθεί να έχει μια

αποικιοκρατική οπτική απέναντι στις εξελίξεις στην Λατινική Αμερική ενώ ακόμα και η Αριστερά τις αντιμετωπίζει συχνά επιφανειακά και αποσπασματικά χωρίς να τις κατανοεί σε βάθος.

Ίσως πρώτα να ξεκινήσουμε με μια ιστορική αναδρομή, πανοραμική αλλά ιστορική, με αφετηρία ποικίλες τομές. Μία από τις σημαντικότερες αποτελεί το τέλος των στρατιωτικών δικτατοριών και οι διαδικασίες μετάβασης στη δημοκρατία σε χώρες όπως η Αργεντινή και η Χιλή, που φέρνουν στην εξουσία δημοκρατικές κυβερνήσεις στο πλαίσιο ενός σαφώς νεοφιλελεύθερου σχεδίου. Σύμφωνα με αυτό εκπλειστηριάζονται δημόσιες υποδομές και φυσικοί πόροι, εφαρμόζονται σχέδια ιδιωτικοποιήσεων, απορρύθμισης και απελευθέρωσης της αγοράς, σε μια πρώτη φάση με απευθείας συμφωνίες με τις ΗΠΑ, στη συνέχεια με το μεγάλο στοίχημα να δημιουργήσουν την περίφημη ALCA (Ζώνη Ελεύθερου Εμπορίου Αμερικής). Αυτές οι κυβερνήσεις φθείρονται, λιγότερο ή περισσότερο γρήγορα, εξαιτίας ενός κύκλου λαϊκών αγώνων στην ήπειρο οι οποίοι, κατά την άποψή μου, ξεκινούν το 1989 από την εξέγερση στο Καρακάς και σε άλλες πόλεις της Βενεζουέλας. Το γνωστό ως *Caracazo* αποτέλεσε μια μεγάλη αυθόρμητη λαϊκή διαμαρτυρία που ξέσπασε όταν αυξήθηκε η τιμή της βενζίνης, γεγονός που οδήγησε τους φτωχότερους κατοίκους να κατέβουν από τους λόφους, να λεηλατήσουν μαγαζιά, να προσπαθήσουν να αποδώσουν δικαιοσύνη. Η διαμαρτυρία κατέληξε σε λουτρό αίματος.

Το 1994 είναι επίσης μια πολύ σημαντική τομή, όχι μόνο για το Μεξικό αλλά για όλη τη Λατινική Αμερική, λόγω της εξέγερσης των Ζαπατίστας η οποία αποκτά σιγά σιγά ρητά αντineοφιλελεύθερο περιεχόμενο. Κι αυτό συμπίπτει επίσης με την πρώτη απεργία στο Εκουαδόρ, από το κίνημα των ιθαγενών, την πρώτη ενός ολόκληρου κύκλου εξεγέρσεων που συνέβησαν σ' αυτήν τη χώρα. Γίνονται διαμαρτυρίες σε όλη την ήπειρο, οι περίφημοι πόλεμοι του νερού και του αερίου στην Κοτσαμπάμπα και στο Άλτο (Βολιβία), οι οποίοι κατέληξαν με πολλούς νεκρούς, επίσης το περίφημο «να φύγουν όλοι» στην Αργεντινή το 2001. Εδώ θα πρέπει να προσθέσουμε και την πιο θεσμική, αλλά εξίσου σημαντική εκλογική νίκη του Frente Amplio (Ευρέος Μετώπου) στην Ουρουγουάη το 1999. Οπότε μιλάμε για έναν καινούργιο κύκλο λαϊκών κινημάτων από τα κάτω που αλλάζουν το συσχετισμό δυνάμεων σε ολόκληρη

την ήπειρο και που αρχίζουν να σημειώνουν εκλογικούς θριάμβους. Μια εποχή προοδευτισμού αναδύεται στη Λατινική Αμερική.

Πρώτα έρχεται ο θρίαμβος του Ούγκο Τσάβες το 1998-9, οι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου που κατέθεσε και η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης που ακολούθησε το κόμμα, αντιμέτωπο με τις απόπειρες πραξικοπήματος, το πετρελαϊκό μποϊκοτάζ κ.λπ. Αυτός ο θρίαμβος συνοδεύεται, λίγο αργότερα, από το θρίαμβο του Λούλα στη Βραζιλία και των Κίρτσνερ στην Αργεντινή. Αναφερθήκαμε ήδη στο Ευρύ Μέτωπο της Ουρουγουάης. Στη συνέχεια έχουμε τη νίκη του Έβο Μοράλες στη Βολιβία, του επισκόπου Λούγο στην Παραγουάη, σχεδόν εκ θαύματος, μεταμόρφωση του Μελ Σελάγια στην Ονδούρα. Πρόκειται για έναν κύκλο μετασχηματισμών που ξεκινά κυρίως με τον Τσάβες και ριζοσπαστικοποιείται, δηλαδή αρχίζουμε να μιλάμε πάλι για σοσιαλισμό, για σοσιαλισμό του 21^{ου} αιώνα, για μια νέα συμφωνία εμπορικής, πολιτικής και οικονομικής ολοκλήρωσης στην περιοχή που ξεκινάει να υλοποιείται με την ALBA (Μπολιβαριανή Συμμαχία για τους Λαούς της δικής μας Αμερικής) και που επωφελείται σε μια πρώτη φάση, τουλάχιστον μέχρι την κρίση του 2008, από την έκρηξη της τιμής των πρώτων υλών. Σε διεθνές επίπεδο συνοδεύεται από τη δημιουργία νέων εμπορικών σχέσεων με την Κίνα και από μια αυξανόμενη επενδυτική διείσδυση της Κίνας στη Νότια Αμερική –όχι μόνο στις παραπάνω χώρες, αλλά και στη Χιλή, στο Περού, δηλαδή ανεξαρτήτως του ιδεολογικού χαρακτήρα που μπορεί να έχουν οι κυβερνήσεις τους–, αλλάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη φύση των σχέσεων αυτών των χωρών με τις ΗΠΑ. Οπότε αρχίζει να δημιουργείται μια νέα σχέση με την Κίνα, όπως και με τη Ρωσία, κυρίως στο στρατιωτικό πεδίο. Η περίπτωση της Βενεζουέλας είναι πολύ σημαντική, γιατί, από τη στιγμή που μπλοκάρεται για τους Βενεζολάνους η αγοραπωλησία όπλων με τις ΗΠΑ και με άλλες δυτικές χώρες, αυτοί στρέφονται προς τη Ρωσία και έτσι τα πράγματα σιγά σιγά αλλάζουν.

Υπάρχει ένα σημείο καμπής με αφετηρία την κρίση του 2008 και την πτώση της τιμής των πρώτων υλών που πλήττει όλες αυτές τις χώρες, οι οποίες κυρίως εξαγουν πρώτες ύλες. Οι προσπάθειες να μετασχηματίσουν αυτή την παραγωγική βάση, αυτό το μοντέλο, είχαν πενιχρά αποτελέσματα, ίσως η μόνη χώρα που προχώρησε σ' αυτόν το δρόμο να είναι τελικά η Βολιβία. Μια χώρα όπως η Ουρουγουάη, για παράδειγμα, εξαγει σόγια, όχι όμως πάστα σόγιας, όχι επεξεργασμένη, εξαγει ξύλο, ή κρέας, χωρίς ιδιαίτερη επεξεργασία.

Δεν υπάρχει πραγματικά ένα στοίχημα μετασχηματισμού αυτού του μοντέλου σε βάθος. Νομίζω πως η μόνη διαφοροποίηση ως προς αυτό αφορά τη Βολιβία και τις προσπάθειες εκβιομηχάνισης, δηλαδή βιομηχανικής επεξεργασίας των πρώτων υλών της. Και όλοι αυτοί βρίσκονται αντιμέτωποι με το πρόβλημα ότι η αλλαγή στις διαδικασίες, αυτό το στοίχημα για νέες διαδικασίες εκβιομηχάνισης, απαιτεί μια εργασιακή κουλτούρα και μια εκπαίδευση που δεν υπάρχουν σ' αυτές τις χώρες. Η γερμανική εργατική τάξη έχει δεκαετίες πίσω της ως εργατική τάξη, έχει εκπαιδευτεί ως τέτοια, με σχολεία, εργαστήρια, πειθαρχία κ.τ.λ. Εδώ αυτά δεν υπάρχουν, πρέπει στην ουσία να ξεκινήσουν από το μηδέν. Υπάρχει η κουλτούρα των ορυχείων, η κουλτούρα της πετρελαϊκής βιομηχανίας αλλά όχι κάτι πέρα από αυτό. Και συμβαίνει, ακόμη και χώρες σαν τη Βραζιλία, που είχαν μια σημαντική πορεία εκβιομηχάνισης, να μπαίνουν σε φάση συρρίκνωσης. Η κρίση του 2008 λοιπόν αφαιρεί από αυτές τις προοδευτικές κυβερνήσεις την υλική βάση για να μπορέσουν να εξελιχθούν.

Η κρίση του 2008 λοιπόν αφαιρεί από αυτές τις προοδευτικές κυβερνήσεις την υλική βάση για να μπορέσουν να εξελιχθούν.

Ταυτόχρονα αρχίζουν να δημιουργούνται πολύ ενδιαφέροντα φαινόμενα: Τα προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας στη Βραζιλία, στη Βολιβία και αλλού, που βγάζουν από την ακραία φτώχεια εκατομμύρια ανθρώπους και τους μετατρέπουν εν μέρει σε μια νέα μεσαία τάξη, δεν συνοδεύονται από την ανάπτυξη ενός νέου κοινού αισθήματος, δεν συνοδεύονται από διαδικασίες πολιτικοποίησης ή συνειδητοποίησης αλλά τους αφήνουν πρακτικά στην τύχη τους. Αναπαράγονται έτσι, σε πολλές περιπτώσεις, πελατειακές πολιτικές, με την προσδοκία ότι θα προκύψει κάποιου είδους ευγνωμοσύνη από εκείνους που ωφελούνται από αυτά τα προγράμματα και κάποιου τύπου προσχώρηση στη λογική αυτού του ευρύτερου προοδευτικού πολιτικού σχεδίου. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι παλιές μεσαίες τάξεις νιώθουν να πλήττονται από την ανάδυση μιας νέας μεσαίας τάξης –η οποία αποκτά μεγαλύτερη πρόσβαση σε θέσεις εργασίας, υποτροφίες, υλικούς πόρους, ευκαιρίες εργασίας–, καθώς θεωρούν ότι ζημιώνεται το δικό τους παραδοσιακό στάτους. Ταυτόχρονα, οι παλιές και νέες μεσαίες τάξεις «εκπαιδεύονται» σε σταθερή βάση από τα μεγάλα μέσα ενημέρωσης, σε όλη την κουλτούρα της κατανάλωσης, των

μεγάλων εμπορικών κέντρων, της λατρείας των χώρων όπου υλοποιείται η φαντασμαγορία της αστικής ζωής. Έτσι, δημιουργείται το παράδοξο, παρά τη μεγάλη επιτυχία των συγκεκριμένων προγραμμάτων, αυτά να καταλήγουν να γίνονται η αχίλλειος πτέρνα των προοδευτικών κυβερνήσεων. Την ίδια στιγμή, η κρίση μειώνει σε απόλυτους όρους τους πόρους που μπορούν να αναδιανεμηθούν μέσα στην κοινωνία, με την εξαίρεση της Βενεζουέλας –αν και ακόμα και στη Βενεζουέλα, εν μέρει και για κάποιο διάστημα, το οικονομικό *boom* που συνδέθηκε με αυτά τα νέα μοντέλα και τα προγράμματα

Τα προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας στη Βραζιλία, στη Βολιβία και αλλού, που βγάζουν από την ακραία φτώχεια εκατομμύρια ανθρώπους και τους μετατρέπουν εν μέρει σε μια νέα μεσαία τάξη, δεν συνοδεύονται από την ανάπτυξη ενός νέου κοινού αισθήματος, δεν συνοδεύονται από διαδικασίες πολιτικοποίησης ή συνειδητοποίησης...

μεταφράστηκε σε πλουτισμό των πιο πλούσιων. Η κρίση μειώνει λοιπόν τις δυνατότητες αναδιανομής εισοδήματος και τότε ο πιο συντηρητικός επιχειρηματικός κόσμος καθώς και κάποια τμήματα των μεσαίων τάξεων αποφασίζουν να ξεφορτωθούν αυτές τις κυβερνήσεις.

Αν θεωρήσουμε ότι υπήρξε μια επανάσταση στη Λατινική Αμερική, τα παραπάνω συμπίπτουν με μια διαδικασία αντεπανάστασης, ας το ονομάσουμε έτσι, που ξεκινά με το πραξικόπημα ενάντια στον Μελ Σελάγια, στην Ονδούρα το 2009, ένα πραξικόπημα που στην αρχή παρουσιάστηκε σαν να μην είχε συμβεί, σαν να μην υπήρχε η συμμετοχή της Ουάσινγκτον, αν και στη συνέχεια έγινε ολοφάνερο ότι το χέρι της Χίλαρυ Κλίντον είχε χωθεί πολύ βαθιά εκεί. Ακολουθεί το πραξικόπημα στην Παραγουάη ενάντια τον επίσκοπο Λούγο και ένας συνδυασμός τρομερών βρώμικων πολέμων και κατηγοριών για διαφθορά. Δηλαδή όλες οι προοδευτικές κυβερνήσεις βρίσκονται κατηγορούμενες από τη Δεξιά για διαφθορά, ενίοτε δικαιολογημένα, άλλοτε αδικαιολόγητα, κι αυτό χρησιμεύει για να στηθεί μια στρατηγική *lawfare*, μια στρατηγική δικαστικού πολέμου που οδηγεί στην πολιτική δίωξη της Ντίλμα Ρούσεφ, στη φυλάκιση του Λούλα, στις διώξεις εναντίον της Κριστίνα Κίρτσνερ. Το τελευταίο επεισόδιο ήταν το πραξικόπημα ενάντια στον Έβο Μοράλες, ένα πραξικόπημα που συνδυάζει την κινητοποίηση των πολιτών, κυρίως των μεσαίων τάξεων, με την

ανυπακοή της αστυνομίας και τη στρατιωτική δράση. Φυσικά σε όλες αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει η συμμετοχή της ΟΕΑ (Οργάνωση των Αμερικανικών Κρατών). Με άλλα λόγια, η Δεξιά έκανε τον αγώνα ενάντια στη διαφθορά και στην ανασφάλεια ένα από τα εργαλεία της για να χτυπήσει όλους αυτούς τους προοδευτικούς μετασχηματισμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η ήττα του Ευρέως Μετώπου στην περίπτωση της Ουρουγουάης.

---

*Δηλαδή όλες οι προοδευτικές κυβερνήσεις βρίσκονται κατηγορούμενες από τη Δεξιά για διαφθορά, ενίοτε δικαιολογημένα, άλλοτε αδικαιολόγητα, κι αυτό χρησιμεύει για να στηθεί μια στρατηγική *lawfare*, μια στρατηγική δικαστικού πολέμου ...*

Υπάρχουν, βέβαια, περιπτώσεις όπου δεν μπορούν να προχωρήσουν σε πραξικόπημα, όπως στη Βενεζουέλα, όπου υπάρχουν δύο παράγοντες που είναι πολύ σημαντικοί, ο ένας είναι η συμμαχία πολιτών και στρατού στη δημιουργία ένοπλων πολιτοφυλακών για να υπερασπιστούν το καθεστώς και ο δεύτερος είναι η αναδυόμενη και αντιφατική οικοδόμηση μορφών λαϊκής εξουσίας μέσα από την ίδρυση των κοινοτικών συμβουλίων. Κατ' αυτόν τον τρόπο αλλάζει ο συσχετισμός δυνάμεων και σε συνδυασμό με μια πολύ εκλεπτυσμένη δουλειά των υπηρεσιών πληροφοριών επιτυγχάνεται η εξάρθρωση του κύκλου των πραξικοπημάτων, ή των αποπειρών πραξικοπημάτων, από τα μέσα. Αναφέρομαι στην προσπάθεια δολοφονίας του Νικολάσ Μαδούρο με τη χρήση drones, αλλά και μια ολόκληρη σειρά επιχειρήσεων γύρω από τη στρατιωτική βάση της Καρλότα –όπου κηρύχθηκε η ένοπλη εξέγερση και όπου βρισκόταν ο Γκουαϊδό– και που απέτυχε σε τέτοιο βαθμό ώστε να καταλήξει ο Χουάν Γκουαϊδό εντελώς απαξιωμένος, με κατηγορίες διαφθοράς, ότι έκλεψε τα χρήματα της διεθνούς βοήθειας που είχε λάβει κ.τ.λ.

Μπορεί λοιπόν εκεί να μην τα κατάφεραν, αλλά στις άλλες χώρες προχώρησαν τις επιδιώξεις τους, με διάφορους τρόπους. Στην περίπτωση του Εκουαδόρ, για παράδειγμα, με *lawfare*, προδίδοντας τη διαδικασία που έφερε τον Λενίν Μορένο στην προεδρία. Ο Μορένο αποδείχτηκε προδότης και επωφελήθηκε από τις υποτιθέμενες αντιφάσεις της πολιτικής του Κορρέα, για να επιτεθεί ενάντια στους ιθαγενείς πληθυσμούς και ενάντια στο κίνημα των δασκάλων. Και βέβαια υπάρχουν εκλογικές ήττες όπως στο Σαλβαδόρ, του

FMLN (Μέτωπο Εθνικής Απελευθέρωσης Φαραμπούντο Μαρτί) και διεργασίες περαιτέρω συντηρητικοποίησης, όπως στη Νικαράγουα –όπου προφανώς η κυβέρνηση δεν είναι προοδευτική–, που οδήγησαν σε πολιτικές ενάντια στις αμβλώσεις, πολιτικές πολύ δεξιές, ακόμη περισσότερο για μια κυβέρνηση που υποτίθεται πως έχει προκύψει από μια επανάσταση.

Το αποτυχημένο αμερικανοκίνητο πραξικόπημα Γκουαϊδό στη Βενεζουέλα που «πέτυχε» μόνο στη διαδικτυακή προπαγάνδα. Τον τραγέλαφο αποτυπώνει συμβολικά η τοποθέτηση του σήματος του twitter στη σημαία της Βενεζουέλας. Πηγή: infowar/ Εφημερίδα Συντακτών

Παραδόξως όταν όλα έδειχναν ότι ο κύκλος της αντεπανάστασης πήγαινε προς τη σταθεροποίησή του, φάνηκε εντελώς ξεκάθαρα ότι και η Δεξιά έχει πρόβλημα να τα βγάλει πέρα. Η διαχείριση του Μάκρι στην Αργεντινή ήταν καταστροφική και επιπλέον χρειάστηκε να αντιμετωπίσει μια τεράστια αντίσταση. Οι διαμαρτυρίες και οι λαϊκές κινητοποιήσεις στη Χιλή ενάντια σε αυτό που μέχρι τώρα ήταν το πετράδι του νεοφιλελεύθερου στέμματος είναι αδιάκοπες, χωρίς να φαίνεται ότι επίκειται μια φάση σταθεροποίησης. Μια εντυπωσιακή κινητοποίηση των ιθαγενών στο Εκουαδόρ πέτυχε να αποσυρθούν τα διατάγματα για την αύξηση της βενζίνης, για την επισφάλεια στην εργασία κ.τ.λ., χωρίς να καταφέρει να οδηγήσει τον Μορένο σε παραίτηση, με το επιχείρημα ότι, ήδη τρεις τουλάχιστον προηγούμενες εκδοχές του κινήματος των ιθαγενών είχαν οδηγήσει προέδρους σε παραίτηση και τα πράγματα κατέληξαν ίδια ή και χειρότερα. Ακολουθεί ο εκλογικός θρίαμβος του Αλμπέρτο Φερνάντες στην Αργεντινή, πολύ λιγότερο ριζοσπάστη από τους Κίρτσενερ, με την Κριστίνα Κίρτσενερ ως αντιπρόεδρο, με όλη αυτήν τη δυσαρέσκεια από πίσω. Μια πολύ περίπλοκη διαδικασία έχουμε στο Περού, με τη διάλυση της Βουλής, με λαϊκή

στήριξη, και μια κυβέρνηση, ας πούμε, της Δεξιάς, αλλά μια κυβέρνηση της Δεξιάς, που οδηγεί το 90% των πρώην προέδρων στη φυλακή, όλοι τους κατηγορούμενοι για διαφθορά.

Υπάρχει λοιπόν μια διαδικασία όπου από τη μια μεριά προχωρούν αυτές οι αντεπαναστατικές δυνάμεις και από την άλλη μεριά εξελίσσονται οι λαϊκές διαμαρτυρίες που θέτουν υπό αμφισβήτηση αυτές τις παλιές κυβερνήσεις.

Την ίδια στιγμή, έρχεται το πραξικόπημα στη Βολιβία, μέχρι τώρα επιτυχημένο. Έρχονται επίσης οι κινητοποιήσεις στην Ονδούρα, υπάρχει εκεί ένας διαρκής κύκλος κινητοποιήσεων από τότε που διώχτηκε ο Μελ Σελάγια. Οι

τελευταίες ήταν εναντίον της επανεκλογής του Χουάν Χοσέ Ορλάντο Ερνάντες, στην ουσία ενός δικτάτορα, συνδεδεμένου με το ναρκεμπόριο κι ο κόσμος βγήκε στους δρόμους ζητώντας την παραίτησή του. Υπάρχουν διαρκείς κινητοποιήσεις επίσης στην Αϊτή, εδώ και ένα χρόνο γίνονται εντεινόμενες διαμαρτυρίες, ζητώντας την παραίτηση κι εγώ δεν ξέρω ποιου πρωθυπουργού ή προέδρου που κατηγορείται επίσης για διαφθορά, ότι έκλεψε τα χρήματα της διεθνούς βοήθειας, αλλά υπάρχουν νεκροί, κι εκεί συνεχίζεται η κινητοποίηση. Υπάρχει λοιπόν μια διαδικασία όπου από τη μια μεριά προχωρούν αυτές οι αντεπαναστατικές δυνάμεις και από την άλλη μεριά εξελίσσονται οι λαϊκές διαμαρτυρίες που θέτουν υπό αμφισβήτηση αυτές τις παλιές κυβερνήσεις. Σε αυτή την κατάσταση βρισκόμαστε τώρα.

Ένα εκατομμύριο διαδηλωτές στο Σαντιάγο της Χιλής, 25 Οκτωβρίου 2019. Πηγή: AP Photo

Από γεωπολιτική σκοπιά πώς εκδηλώνεται στη Λατινική Αμερική ο ανταγωνισμός και ο παρεμβατισμός των μεγάλων δυνάμεων, ΗΠΑ, Ρωσίας, Κίνας; Μπορούν να λειτουργήσουν οι διαδικασίες λατινοαμερικάνικης ολοκλήρωσης ως αντίβαρο;

Κατά τη γνώμη μου, η Λατινική Αμερική υπήρξε πάντα η πίσω αυλή των ΗΠΑ και οι ΗΠΑ έχουν οργανώσει πραξικοπήματα, στη Χιλή και οπουδήποτε αλλού, αυτό δεν έχει σταματήσει. Αλλά αυτήν την περίοδο έδιναν την εντύπωση ότι βρισκόμασταν σε μια παρένθεση. Το μεγάλο σχέδιο να προωθήσουν την ALCA, δηλαδή μια μεγάλη συμφωνία ελεύθερου εμπορίου σε όλη την ήπειρο, είχε εκτροχιαστεί. Οι κινητοποιήσεις, στην Αργεντινή, στις οποίες συμμετείχε ο Μαραντόνα, ο Τσάβες στη Βενεζουέλα, έφεραν μεγάλη ευφορία. Φαινόταν ότι είχε έρθει η ώρα οι προοδευτικές δυνάμεις να πάρουν την πολιτική πρωτοβουλία στην ήπειρο. Είναι η στιγμή κατά την οποία ο Τσάβες αρχίζει να μιλά για σοσιαλισμό, ριζοσπαστικοποιεί τη διαδικασία και υποστηρίζει παράλληλα διαδικασίες περιφερειακής ολοκλήρωσης.

Ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για τη Λατινική Αμερική έχει υπάρξει η Ισπανία. Η Ισπανία επωφελήθηκε τρομακτικά από τις ιδιω-

---

Ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για τη Λατινική Αμερική έχει υπάρξει η Ισπανία. Η Ισπανία επωφελήθηκε τρομακτικά από τις ιδιωτικοποιήσεις...

τικοποιήσεις για τις οποίες μιλούσαμε, ειδικά η πετρελαϊκή της, η Repsol, μια πετρελαϊκή χωρίς πετρέλαιο, οι ειρωνείες της ζωής. Οι ισπανικές εταιρείες ηλεκτρισμού, η Femosa, η Endesa, έπαιξαν έναν πολύ σημαντικό ρόλο επίσης στην απόκτηση δημόσιων αγαθών και στην ιδιωτικοποίησή τους, το ίδιο και οι κατασκευαστικές εταιρείες και εταιρείες υποδομών. Υπήρξε, και δεν είναι υπερβολή, μια νέα κατάκτηση στη βάση της νεοφιλελεύθερης διαδικασίας, ενίοτε συμπληρωματική αλλά κάποιες φορές πολύ πιο έντονη από την παρουσία των ΗΠΑ, με αποτέλεσμα το ισπανικό κεφάλαιο να αυξήσει τη διεξόδυσή του με εντυπωσιακό τρόπο. Παράλληλα, το ισπανικό κεφάλαιο αυξάνεται λόγω της ενημερωτικής-πολιτισμικής ηγεμονίας του ομίλου Prisa, που περιλαμβάνει την εφημερίδα El País και έχει στην ιδιοκτησία του τα μεγαλύτερα μέσα που εκδίδουν λατινοαμερικάνους συγγραφείς. Η ίδια η εφημερίδα εμφανίζεται με ένα

προοδευτικό προφίλ αλλά συνδέεται άμεσα με τα ισπανικά συμφέροντα επενδύσεων στην περιοχή, με προεξέχουσες προσωπικότητες όπως ο Φελίπε Γκονσάλες, σοσιαλδημοκράτης πρώην πρωθυπουργός της Ισπανίας και νυν σύμβουλος του δισεκατομμυριούχου επιχειρηματία Σλιμ στο Μεξικό. Διαθέτουν επομένως πολύ βαρύνοντα ρόλο στον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται μια εικόνα για το τι είναι από τη δική τους οπτική γωνία η Λατινική Αμερική.

Θα σας πω μια ιστοριούλα που εικονογραφεί παραδειγματικά αυτή την κατάσταση, ή έτσι τουλάχιστον νομίζω. Ο άνθρωπος της Prisa στο Μεξικό, ονόματι Αντόνιο Ναβαλόν, είναι ένας κύριος που στην Ισπανία έχει το παρατσούκλι ο *καταφερτζής* και που χρειάστηκε να φύγει από τη χώρα για να μην καταλήξει στη φυλακή για διάφορες απάτες. Ο Αντόνιο Ναβαλόν, λοιπόν, φτάνει στο Μεξικό, εγκαθίσταται στην Πόλη του Μεξικού και γίνεται ο άνθρωπος του δικαστή Μπαλτάσαρ Γκαρσόν, με όλο αυτό το δίκτυο συμφερόντων γύρω του, γιατί όταν μιλάμε για την El País, μιλάμε για εκπαιδευτικά βιβλία, ραδιοφωνικούς σταθμούς, τηλεοπτικά κανάλια κ.τ.λ. Στη συνέχεια παντρεύεται μια νεαρή γυναίκα που είναι ζωγράφος και ξαφνικά σε έναν διαγωνισμό γραφιστικής στο Μεξικό με θέμα τη μορφή του Εμιλιάνο Ζαπάτα, εκείνη έρχεται από το πουθενά και κερδίζει, αλλά η εικόνα του Ζαπάτα που κερδίζει είναι η εικόνα ενός ανδαλουσιάνου νεαρού αριστοκράτη, που λες τι σχέση έχει αυτό τώρα [γέλια]. Φυσικά οργανώνουν εκθέσεις στο πανεπιστήμιο και προσωπικότητες της μεξικάνικης διανοήσης βρίσκονται πάντα εκεί. Εδώ μιλάμε ξεκάθαρα για έναν καπιταλισμό «κουμπάρων» [πελατειακών σχέσεων].

Η διείσδυση του ισπανικού κεφαλαίου, παρά το σημαίνοντα ρόλο της, αρχίζει πολύ γρήγορα να παρακμάζει με τις προοδευτικές κυβερνήσεις. Στη Βολιβία πετάνε έξω τη Repsol, με τους Κίρτσνερ η Αργεντινή ανακτά μεγάλο μέρος της πετρελαιοβιομηχανίας της. Οι τράπεζες όπως οι BBVA, Santander εξακολουθούν να είναι πολύ σημαντικές, αλλά η επιρροή τους αρχίζει να μειώνεται, η κρίση του 2008, τις πλήττει πάρα πολύ, και τότε, ή μάλλον ήδη από πριν, αρχίζουν να εμφανίζονται οι κινεζικές επενδύσεις. Πρώτα, ως επενδύσεις στο εμπόριο, ως εμπορικές μεταφορές, μετά ως μεγάλες επενδύσεις στις υποδομές, κυρίως σε στρατηγικούς τομείς, με τέτοιον τρόπο που σε χώρες όπως η Χιλή και το Περού ο κύριος εμπορικός τους εταίρος είναι τώρα πια η Κίνα, όχι οι ΗΠΑ. Οι Κινέζοι επίσης δανείζουν χρήματα σε αυτές τις κυβερνήσεις, ανεξαρτήτως ιδεολογικών τοποθετήσεων και του αν ακολουθούν

τις συνταγές του ΔΝΤ ή της Παγκόσμιας Τράπεζας, στην τελική έχουν πολύ λιγότερες ιδεολογικές προκαταλήψεις, κι αυτό τους έχει επιτρέψει να προωθούνται όλο και περισσότερο.

Πρέπει να προσθέσω εδώ ότι η Ρωσία παίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στο στρατιωτικό πεδίο, όπως σε κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις, κι αυτό επίσης μετατρέπεται σε αντίβαρο στην παρουσία των ΗΠΑ στην

περιοχή. Στην περίπτωση της Βενεζουέλας, όπως αναφέραμε, η διάθεση ρωσικών εξοπλισμών, ρωσικής τεχνογνωσίας και η επάρκεια σε ρωσικά ανταλλακτικά συνοδεύονται από την αλλαγή του στρατιωτικού της δόγματος. Αυτή η αλλαγή έχει υλική βάση, αφού η χώρα δεν εξαρτάται πια από τις ΗΠΑ για να εκπαιδεύσει το λαό της και για να εξοπλιστεί. Αυτή είναι λοιπόν η νέα πραγματικότητα. Υπάρχουν και ειδικές περιπτώσεις όπως της Βραζιλίας που προσπαθεί να προχωρήσει στη συγκρότηση της περίφημης ομάδας των BRIC (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα), και ταυτόχρονα βάζει πόδι στην Αφρική, κυρίως στην πορτογαλική Αφρική. Βέβαια, από τους Λατινοαμερικάνους αυτοί που έχουν ισχυρότερη παρουσία στην Αφρική είναι οι Κουβανοί. Αρχικά επειδή έπαιξαν κεντρικό ρόλο στους αγώνες της αποαποικιοποίησης της ηπείρου, εκείνοι επέτρεψαν την ήττα των Νοτιοαφρικανών και την απελευθέρωση πολλών από τους λαούς τους, αλλά μετά επειδή συνέχισαν να διατηρούν αυτή την παρουσία, και συνεχίζουν ακόμη και σήμερα με τους γιατρούς, με τα προγράμματα εκπαίδευσης κ.τ.λ. Το στοίχημα της Βραζιλίας, βέβαια, πηγαίνει ακόμη παραπέρα, είναι ένα στοίχημα οικονομικής τάξης, ας το πούμε έτσι. Αλλά ας επανέλθουμε στην περίπτωση της Κούβας, γιατί η παρουσία των γιατρών της παίζει τελικά πολύ σημαντικό ρόλο στις διαδικασίες εμπορικής ολοκλήρωσης. Οι κουβανοί γιατροί πάνε εκεί που δεν θέλουν να πάνε οι

Πρώτα, ως επενδύσεις στο εμπόριο, ως εμπορικές μεταφορές, μετά ως μεγάλες επενδύσεις στις υποδομές, κυρίως σε στρατηγικούς τομείς, με τέτοιο τρόπο που σε χώρες όπως η Χιλή και το Περού ο κύριος εμπορικός τους εταίρος είναι τώρα πια η Κίνα, όχι οι ΗΠΑ. Οι Κινέζοι επίσης δανείζουν χρήματα σε αυτές τις κυβερνήσεις, ανεξαρτήτως ιδεολογικών τοποθετήσεων και του αν ακολουθούν τις συνταγές του ΔΝΤ ή της Παγκόσμιας Τράπεζας, στην τελική έχουν πολύ λιγότερες ιδεολογικές προκαταλήψεις, κι αυτό τους έχει επιτρέψει να προωθούνται όλο και περισσότερο.

Η παρουσία των γιατρών της Κούβας παίζει τελικά πολύ σημαντικό ρόλο στις διαδικασίες εμπορικής ολοκλήρωσης[...]. Ένα από τα πρώτα μέτρα κάθε δεξιάς κυβέρνησης που έρχεται στη Λατινική Αμερική είναι να διώξει τους κουβανούς γιατρούς...

πλούσιοι γιατροί, επομένως μπορούν να λύνουν προβλήματα δημόσιας υγείας στις κοινότητες, στις πιο απομακρυσμένες μάλιστα, τις πιο απρόσιτες, κάτι που είναι πολύ σημαντικό. Ένα από τα πρώτα μέτρα κάθε δεξιάς

κυβέρνησης που έρχεται στη Λατινική Αμερική είναι να διώξει τους κουβανούς γιατρούς, τώρα το κάνουν στη Βολιβία, εννοείται στη Βραζιλία, είναι ένα φάντασμα για αυτούς. Αλλά στην Αφρική όχι, στην Αφρική παραμένουν και επιπλέον πολλοί από τους γιατρούς ή τους κρατικούς αξιωματούχους στον τομέα της υγείας των αφρικανικών χωρών έχουν εκπαιδευτεί στην Κούβα και συνεχίζουν να διατηρούν σχέσεις με την Κούβα. Η κουβανέζικη ιατρική διπλωματία είναι εντυπωσιακή. Λειτουργεί επίσης ως ένας σημαντικός «παίκτης» στην περιοχή σ' αυτό το επίπεδο, αλλά δεν έχει κάτι παραπάνω να προσφέρει πέρα από αθλητικούς προπονητές, προγράμματα αλφαριθμητισμού και γιατρούς.

Επομένως, από γεωπολιτική σκοπιά, έτσι έχουν τα πράγματα. Το μεγάλο στοίχημα της ALBA και της δημιουργίας μιας διαδικασίας περιφερειακής ολοκλήρωσης πολύ γρήγορα διαλύθηκε, δεν προχώρησε.

Γιατροί της Κούβας, πρέσβειρες και πρέσβεις διεθνιστικής αλληλεγγύης της χώρας τους σε όλο τον κόσμο. Φωτογραφία: Antonio Levi / AFP.

Πριν από κάποια χρόνια υπήρχε μεγάλη συζήτηση για το τέλος του κύκλου των προοδευτικών κυβερνήσεων, θεωρείς ότι τώρα ανοίγει ένας νέος κύκλος; Έχει εμπειρωθεί η προηγούμενη εμπειρία και τα αδιέξοδά της; Ποια κοινωνικά και πολιτικά υποκείμενα έχουν αναδείξει οι κινητοποιήσεις των τελευταίων χρόνων;

Σχετικά με τον προοδευτικό κύκλο, κάποιος τον χαρακτήρισε ροζ, με την έννοια της ροζ επανάστασης κι όχι της κόκκινης. Ας πούμε ότι αυτό που έρχεται τώρα είναι πιο ροζ, πιο αχνό. Το μεγάλο πολιτικό κέντρο που συγκροτείται από αυτούς που θέλουν να προωθήσουν αυτόν τον νέο κύκλο είναι μια ομάδα που αποκαλείται η ομάδα της Πουέμπλα, γιατί η πρώτη συνάντησή τους πραγματοποιήθηκε στην Πουέμπλα του Μεξικού και συμμετέχουν, μεταξύ πολλών άλλων, ο Ομινάμι από τη Χιλή κι ο Αλμπέρτο Φερνάντες από την Αργεντινή. Είναι πολύ ενδιαφέρον το γεγονός ότι δεν προσκάλεσαν ούτε τη Βενεζουέλα, ούτε την Κούβα, αν κι αυτό δεν το διατυμπανίζουν. Δηλαδή η ανάγνωση κάποιων από αυτούς είναι πως πρέπει να κινηθούν περισσότερο προς το κέντρο και να καταλάβουν αυτόν το χώρο, και αυτό δείχνει και η περίπτωση της υποψηφιότητας του Αλμπέρτο Φερνάντες. Ο Αλμπέρτο Φερνάντες ως κιρτσνεριστής και καθόλου ριζοσπάστης με την αυστηρή έννοια του όρου, ήταν αυτό ακριβώς που χρειαζόταν για να κερδίσει σε βάθος χρόνου την προεδρία. Και κάποιες από τις κριτικές και τις επισημάνσεις του Λούλα περιστρέφονται γύρω από αυτή την ανάγνωση, δηλαδή πράγματι υπάρχει μια προσπάθεια αυτοκριτικής, για το ρόλο των μέσων μαζικής ενημέρωσης, για το πώς κουβεντιάζουμε τη δουλειά με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, δεν υπάρχει όμως μια αυτοκριτική επί της ουσίας, για τον πυρήνα αυτού του σχεδίου. Επομένως πρόκειται μάλλον για αυτή την τάση προς το κέντρο δυνάμεων που βρίσκονται περισσότερο στα αριστερά, σε μια προσπάθεια να προχωρήσουν. Η κατάσταση ωστόσο παραμένει αβέβαιη μιας και δεν είναι ακόμη σαφές πώς θα καταλήξουν τα πράγματα στη Χιλή, τι θα συμβεί στη Βολιβία, που είναι χώρες-κλειδιά.

Τι εμφανίζεται με σαφήνεια; Εμφανίζεται η ανάδυση ενός νέου υποκειμένου σε όλη τη Λατινική Αμερική. Μιλώ για τις γυναίκες οι

Τι εμφανίζεται με σαφήνεια; Εμφανίζεται η ανάδυση ενός νέου υποκειμένου σε όλη τη Λατινική Αμερική. Μιλώ για τις γυναίκες οι οποίες έχουν παίξει κρίσιμο ρόλο.

οποίες έχουν παίξει κρίσιμο ρόλο. Πριν από τις διαμαρτυρίες στη Χιλή, ήταν ξεκάθαρο ότι το κέντρο των κινητοποιήσεων και της δυσαρέσκειας ήταν το φεμινιστικό κίνημα. Υπήρχε το κίνημα για τις συντάξεις, το κίνημα για την ιδιωτικοποίηση της υγείας, προφανώς, αλλά η καρδιά, αυτό που εισέβαλε και ταρακούνησε τα πάντα ήταν οι φεμινίστριες. Το ίδιο συνέβη και στη Βραζιλία, κι ήταν ολοφάνερα πολύ κρίσιμο, το ίδιο βλέπουμε και στο Μεξικό, το ίδιο συνέβη και στην Κολομβία. Δεν έχουμε μιλήσει για την Κολομβία, αλλά εκεί οι διαμαρτυρίες αποσταθεροποίησαν το έτερο πετράδι του νεοφιλελεύθερου στέμματος, όχι από τη σκοπιά του οικονομικού μοντέλου, αλλά από τη σκοπιά του μοντέλου πολιτικού ελέγχου, που τώρα βρίσκεται υπό αμφισβήτηση. Βέβαια, η τελική έκβαση θα εξαρτηθεί από το τι θα συμβεί με αυτές τις κινητοποιήσεις, στην Κολομβία, τη Βολιβία, τη Χιλή.

Πλάι στα κινήματα των γυναικών, βλέπουμε να αναδύεται επίσης ένας νέος πολύ ισχυρός κύκλος αγώνων από το κίνημα των ιθαγενών. Στη Χιλή δεν είναι τυχαίο ότι σε όλες τις διαμαρτυρίες υπάρχουν σημαίες των Μαπούτσε, με άλλα λόγια οι Μαπούτσε έχουν μετατραπεί σε σημείο αναφοράς και σε χώρο νομιμοποίησης για αυτό το αναδυόμενο λαϊκό κίνημα.

Πλάι στα κινήματα των γυναικών, βλέπουμε να αναδύεται επίσης ένας νέος πολύ ισχυρός κύκλος αγώνων από το κίνημα των ιθαγενών. Στη Χιλή δεν είναι τυχαίο ότι σε όλες τις διαμαρτυρίες υπάρχουν σημαίες των Μαπούτσε, με άλλα λόγια οι Μαπούτσε έχουν μετατραπεί σε σημείο αναφοράς και σε χώρο νομιμοποίησης για

αυτό το αναδυόμενο λαϊκό κίνημα. Ήδη μιλήσαμε για το Εκουαδόρ και για τη φύση της κινητοποίησης της CONAIE (Συνομοσπονδία Ιθαγενών Εθνοτήτων του Εκουαδόρ). Μεγάλο μέρος των αγώνων αντίστασης στον Παναμά γίνονται επίσης από ιθαγενείς. Επομένως υπάρχει και εδώ μια νέα ανάδυση. Βρισκόμαστε σε έναν κύκλο αστάθειας, δεν σταματούν να συμβαίνουν πράγματα κι όλα κινούνται πολύ γρήγορα.

«Δεν πρόκειται για 30 χιλιάνα πέσος αλλά για 500 χρόνια». Χιλιανοί διαδηλωτές με τη σημαία της χώρας τους και προεξάρχουσα τη σημαία των Μαπούτσε. Φωτογραφία: Susana Hidalgo

Αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι δεν υπάρχει δυνατότητα να προχωρήσουν οι μεταρρυθμίσεις, και δεν μιλάω για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού αλλά για ένα εναλλακτικό σχέδιο από χώρα σε χώρα, χωρίς ένα σχέδιο ολοκλήρωσης για όλη την ήπειρο, για όλη την περιοχή. Νομίζω πως αυτό ήταν και το μεγάλο στοίχημα του Τσάβες κι αυτό ήταν ένα από τα πρώτα πράγματα που προσπάθησε να προωθήσει, η δημιουργία μιας περιφερειακή Τράπεζας. Βέβαια, η Τράπεζα του Νότου, δεν προχώρησε, ενώ τα μεγάλα σχέδια υποδομών προχώρησαν πολύ αργά. Υπήρξε μια πρόοδος στη συνεργασία μεταξύ Βολιβίας και Βραζιλίας, και στις σχέσεις με την Κούβα, με την ιατρική-αθλητική-εκπαιδευτική διπλωματία. Αλλά πλανάται στον αέρα η ανάγκη ενός νέου σχεδίου περιφερειακής ολοκλήρωσης, σε έναν κόσμο που γίνεται όλο και πιο περίπλοκος. Γιατί, ας πούμε, μία από τις συνέπειες της κρίσης του 2008

Αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι δεν υπάρχει δυνατότητα να προχωρήσουν οι μεταρρυθμίσεις, και δεν μιλάω για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού αλλά για ένα εναλλακτικό σχέδιο από χώρα σε χώρα, χωρίς ένα σχέδιο ολοκλήρωσης για όλη την ήπειρο, για όλη την περιοχή.

ήταν η εθνικιστική αναδίπλωση σε όλο τον κόσμο, στις ΗΠΑ, με τον Τραμπ και την επιστροφή στον προστατευτισμό, στην Κίνα και την Ρωσία με την ενίσχυση της συνεργασίας τους και τον περίφημο δρόμο του Μεταξιού. Με άλλα λόγια, υπάρχουν στην ουσία διαδικασίες εθνικιστικής και προστατευτικής αναδίπλωσης σε όλο τον κόσμο σε τέτοιο βαθμό που σήμερα υπερασπιστές του ελεύθερου εμπορίου να είναι οι Κινέζοι. Είναι βέβαια πολύ ενδιαφέροντα όσα διαδραματίζονται στην Κίνα. Το τελευταίο Συνέδριο του Κινεζικού Κομμουνιστικού Κόμματος χάραξε κάποιες νέες κατευθύνσεις: Πρώτον, αύξηση του κατώτατου μισθού, σήμερα στην Κίνα ο κατώτατος μισθός αντιστοιχεί στον κατώτατο μισθό της Πορτογαλίας, αυτό είναι εντυπωσιακό, με ό,τι σημαίνει βέβαια και για την αύξηση της εσωτερικής κατανάλωσης. Δεύτερον, η μάχη κατά της διαφθοράς είναι εντυπωσιακή, έχουν κάνει μια τεράστια καμπάνια. Τρίτον, ο αγώνας για το περιβάλλον. Στην Κίνα έχουν γίνει τρομακτικές καταστροφές, τώρα όμως φαίνεται μια μεταστροφή. Γενικότερα, υπάρχει αύξηση της εσωτερικής κατανάλωσης, μια άνοδος του επιπέδου ζωής σε σημαντικά τμήματα του πληθυσμού, τα προϊόντα που κατασκευάζουν για τη διεθνή αγορά είναι όλο και πιο εξελιγμένα και είναι εντυπωσιακό πως με όλη αυτή τη μάχη με τις ΗΠΑ έχουν καταφέρει να προωθούν τις θέσεις τους χωρίς να χρειαστεί πρακτικά να κάνουν καμία ουσιαστική παραχώρηση. Κι αυτό που βρίσκεται υπό διαπραγμάτευση εντέλει, μεταξύ πολλών άλλων πραγμάτων, είναι τα νέα δίκτυα τεχνολογίας όπου οι Κινέζοι είναι πολύ πιο μπροστά από τις ΗΠΑ, δύο χρόνια τουλάχιστον πιο μπροστά.

***Η μπουλιβαριανή ουτοπία συνεχίζει να υφίσταται και να ενώνει τους από κάτω;
Θα μπορέσουν τα κινήματα να ξεπεράσουν τα όρια των εθνικών κρατών;
Διακρίνεται δηλαδή κάποια άτυπη διαδικασία περιφερειακής ολοκλήρωσης στη
Λατινική Αμερική από τα κάτω;***

Φυσικά, είναι πολύ φανερό, παραδείγματος χάρη στον φεμινισμό ότι υπάρχει μια οικουμενικότητα των αιτημάτων και μια διάχυση πληροφορίας, αναστοχασμού, κατασκευής εννοιολογικών πλαισίων επίσης, ξεκάθαρα διεθνικών. Είναι ένα κίνημα ολοφάνερα διεθνικό, περισσότερο από το κίνημα

των ιθαγενών, όπου παρά τις διεκδικήσεις τους, διαθέτουν λιγότερους πόρους για να κινηθούν και να δημιουργήσουν υπερεθνικές συμμαχίες.

Σχεδόν δύο εκατομμύρια γυναίκες διαδήλωσαν σε ολόκληρη τη Χιλή κατά τις δύο μέρες φεμινιστικής απεργίας με αφορμή την Παγκόσμια Μέρα της Γυναίκας. Το φεμινιστικό κίνημα στη Χιλή έχει μακρά και δυναμική ιστορία. Σαντιάγο, Κυριακή 8 Μαρτίου 2020.

Πηγή: MercoPress.

Και μετά, το άλλο μεγάλο στοίχημα, στο πλαίσιο των διαδικασιών εμπορικής ολοκλήρωσης, ήταν τα κοινωνικά κινήματα για την ALBA, που μπορεί να προχώρησαν αλλά με πολλές δυσκολίες καθώς δεν υπήρχαν βάσεις πάνω στις οποίες να στηριχθούν. Ας πούμε θα μπορούσες να δημιουργήσεις μια παγκόσμια συνδικαλιστική διεθνή, παρά το γεγονός ότι τα συνδικάτα είναι αποδιάρθρωμένα, γιατί σε εθνικό επίπεδο διαθέτουν πόρους και υποδομές, μέλη, ομάδες, όραμα, κοινή προβληματική. Σε κινήματα όμως τόσο ρευστά (όπως της ALBA) είναι πολύ πιο περίπλοκο να δημιουργήσεις αυτά τα δίκτυα σε περιφερειακό επίπεδο, έτσι τουλάχιστον νομίζω.

Βέβαια, γίνονται προσπάθειες και είναι ζωντανή η ιδέα της μεγάλης πατρίδας. Η μπουλιβαριανή ουτοπία είναι σαφώς ένας ορίζοντας πάλης, γιατί επιπλέον η Κολομβία, η Βενεζουέλα, η Βολιβία, το Εκουαδόρ μοιράζονται αυτή την ουτοπία, οι σημαίες τους

---

*Η μπουλιβαριανή ουτοπία είναι σαφώς
έναν ορίζοντα πάλης*

είναι σχεδόν ίδιες, έχουν τα ίδια χρώματα, αλλά το ζήτημα πάει πολύ πιο πέρα. Και έχει να κάνει με την απουσία οργανωτικών αξόνων, πόρων για να κινηθείς κ.τ.λ.

Ιθαγενείς γυναίκες σε διαδήλωση κατά της πραξικοπηματικής κυβέρνησης της Ζανίν Ανιές στη Λα Πας της Βολιβίας. Πηγή: Reuters / BBC News Brasil.

Έχουμε διαβάσει πολλές αναλύσεις για το ρόλο των εκκλησιών/της εκκλησίας στην Λατινική Αμερική. Ποια είναι η κατάσταση σήμερα;

Από θρησκευτική σκοπιά, μιλάμε για μια ποικιλία φαινομένων. Από τη μια πλευρά, παρατηρείται πολύ σημαντική άνοδος του προτεσταντισμού στη Λατινική Αμερική, κυρίως των νεοπεντηκοστιανών δογμάτων, των πιο συντηρητικών. Για παράδειγμα, στην περίπτωση της Βραζιλίας παίζουν θεμελιώδη ρόλο, με την πολιτική δύναμη που έχουν αποκτήσει στο Κογκρέσο, τη χρησιμοποίησαν πρώτα για να ενισχύσουν τον Λούλα, αργότερα για να άρουν αυτή τη στήριξη και τελικά για να κερδίσει ο Μπολσονάρου. Οι νεοπεντηκοστιανές εκκλησίες πολιτικά τοποθετούνται στον αντίποδα των ιστορικών προτεσταντικών εκκλησιών –όπως αυτή των Μεθοδιστών–, οι οποίες έχουν πολύ προοδευτικές εκφράσεις σε διάφορα μέρη της Λατινικής Αμερικής. Στο Μεξικό ο Ρουμπέν Χαραμίγιο, σύντροφος του Ζαπάτα, ήταν ένας προτεστάντης πάστορας. Στην Βολιβία η εκκλησία των Μεθοδιστών είναι πιο προοδευτική από οποιαδήποτε σχεδόν έκφραση της καθολικής εκκλησίας, ήταν

άλλωστε η πρώτη που ενσωμάτωσε στην παραδοσιακή λειτουργία τελετουργικά των ιθαγενών και εκφάνσεις της λαϊκής θρησκευτικότητας. Αλλά οι νέες πεντηκοστιανές εκκλησίες προωθούνται με ιδιαίτερα πολεμοχαρή τρόπο.

Κάποιοι προσπαθούν να εξηγήσουν την διεισδυτικότητα των νεοπεντηκοστιανών απλώς ως το μακρύ χέρι του ιμπεριαλισμού, ωστόσο πρέπει να σημειώσουμε ότι λύνουν πολύ βασικά προβλήματα για τον κόσμο.

Κάποιοι προσπαθούν να εξηγήσουν την διεισδυτικότητα των νεοπεντηκοστιανών απλώς ως το μακρύ χέρι του ιμπεριαλισμού, ωστόσο πρέπει να σημειώσουμε ότι λύνουν πολύ βασικά προβλήματα για τον κόσμο. Σε αυτή

τη μετάβαση από τις αγροτικές στις αστικές κοινωνίες όπου χάνονται οι ταυτότητες και οι πεπιοθήσεις, εκείνες προσφέρουν ένα πολύ σημαντικό καταφύγιο και μια προστασία και έναν λόγο, όπου ο κόσμος αισθάνεται «συντροφευμένος». Επιπλέον μιλάμε για εκκλησίες όπου οι πιστοί τους οφείλουν να διαβάζουν τη Βίβλο, οπότε πρέπει να μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν, άρα προωθούν διαδικασίες αλφαριθμητισμού. Επίσης, δεν πίνουν αλκοόλ, καταπολεμούν τον αλκοολισμό, κάτι που κάνει πολύ ευτυχισμένες τις γυναίκες που απαλλάσσονται με αυτό τον τρόπο από την οικογενειακή βία, ή μάλλον όχι οικογενειακή, την ανδρική βία, και ταυτόχρονα γλιτώνουν από την απώλεια πόρων που συνεπάγεται η αγορά αλκοόλ. Είναι κοινότητες που προωθούν την αποταμίευση, την υλική ευζωία και την οικονομική ευημερία και που βοηθάνε τα μέλη τους, ώστε να υπάρχει κοινωνική κινητικότητα. Πολλές από αυτές τις εκκλησίες προσφέρουν επίσης υπηρεσίες υγείας. Επομένως δεν είναι μόνο μια πνευματική υπόθεση. Πέρα από την αποδιορθρωτική εμπειρία της νεωτερικότητας, οι νεοπεντηκοστιανές εκκλησίες δημιουργούν κοινότητα, με αξίες –μιλάμε για αξίες χαράς–, κι ενισχύουν την οικογένεια, κι αυτό είναι πολύ σημαντικό. Παραδείγματος χάρη, σε αγροτικές περιοχές της Λατινικής Αμερικής, οι πάστορες τους, οι θρησκευτικές τους αρχές, είναι άνθρωποι που έχουν τη δυνατότητα να παντρεύονται, σε αντίθεση με τους καθολικούς· οπότε ποιος από αυτούς θα πάει να τους μιλήσει για τον έρωτα, για τα παιδιά, δεν ξέρουν τι είναι η εμπειρία του γάμου, αυτό αφαιρεί από τους καθολικούς αυθεντία σε σχέση με τους νεοπεντηκοστιανούς. Έτσι λοιπόν έγινε μια έκρηξη,

άνιση, πολύ σημαντική, όπου οι νεοπεντηκοστιανοί εξελίσσονται κοινωνικά και οικονομικά, δημιουργούν ραδιοφωνικούς σταθμούς και τηλεοπτικά κανάλια, συγκροτούν συλλογικότητες πολιτικής εκπροσώπησης και καταλήγουν να δημιουργούν πολιτικά κόμματα. Και στο τέλος μετατρέπονται σε κρίσιμη μάζα για την πολιτική ζυγαριά. Στις τελευταίες εκλογές στην Κόστα Ρίκα ένας από αυτούς τους πάστορες λίγο έλειψε να κερδίσει. Στις εκλογές της Βολιβίας, ένας πάστορας κορεατικής καταγωγής πήρε κάτι σαν το 6 ή το 7% των ψήφων. Κι έτσι προχωράει κι εξελίσσεται αυτή η ιστορία.

Παράλληλα υπάρχει μια εκ νέου ενίσχυση της θεολογίας της ευημερίας, των πιο αντιδραστικών και συντηρητικών τάσεων της καθολικής εκκλησίας. Πέραν του ότι ο Πάπας είναι Αργεντίνος, και εκφράζεται υπέρ της προστασίας της φύσης ή των ιθαγενών λαών, πέρα από το ότι στηρίζει αυτή την ατζέντα, προς το παρόν δεν έχουμε δει κάποια ανατροπή του συσχετισμού δυνάμεων στο εσωτερικό της λατινοαμερικανικής καθολικής εκκλησίας. Παραδείγματος χάρη, χειροτόνησαν έναν καρδινάλιο στη Λα Πας, ιθαγενή, δεν του δίνουν καμία σημασία [γέλια], οι άλλοι δεν του δίνουν καμία σημασία, είναι και αρκετά ηλικιωμένος, τέλος πάντων, έμεινε σαν μια φιγούρα, ένας καρδινάλιος χωρίς επισκοπική περιφέρεια, χωρίς εξουσία. Αλλά έτσι συμβαίνει σε όλη τη Λατινική Αμερική. Υπήρξε βέβαια και μια στιγμή που οι λαϊκές δυνάμεις στη Λατινική Αμερική φάνηκε να συγκλίνουν προς τον Πάπα, υπήρξαν συναντήσεις, ο ίδιος ο Πάπας πήγε στη Βολιβία, το κίνημα των Ακτημόνων (MST) έπαιξε σημαντικό ρόλο, δημιουργήθηκε η εντύπωση πως υπήρχαν πιθανότητες μιας ανασύνθεσης του λαϊκού κινήματος υπό την κάλυψη της εκκλησίας, αλλά αυτό ξαφνικά διακόπηκε. Αυτό συμπίπτει με την επίθεση ενάντια στον Πάπα από τα πιο αντιδραστικά κομμάτια της εκκλησίας, μέσα στο ίδιο το Βατικανό, του κατάφεραν ένα πλήγμα και οι προβλέψεις δεν είναι θετικές. Άλλωστε η καθολική εκκλησία αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του συνασπισμού των συντηρητικών δυνάμεων και το βλέπουμε ξανά τώρα με το πραξικόπημα στη Βολιβία, με την πρόεδρο Ζανίν Ανιές με τη βίβλο της, να λέει ότι η Βίβλος επιστρέφει στο Προεδρικό Μέγαρο, να καίει τη Wiphala, το έμβλημα των ιθαγενών, αλλά αυτό συμβαίνει παντού, παντού.

Τελικά, όπως και να έχει, η εκκλησία εξακολουθεί να παίζει ή πάντα παίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στις πολιτικές οριοθετήσεις της ηπείρου.

Η πραξικοπηματική πρόεδρος της Βολιβίας Ζανίν Ανιές με τη Βίβλο στο Προεδρικό Μέγαρο αφού έχουν καταστραφεί κατ' εντολήν της τα σύμβολα των ιθαγενών της χώρας. Φωτογραφία: AIZAR RALDES VIA GETTY IMAGES. «Μια γερουσιαστής της δεξιάς των πραξικοπηματιών αυτοανακηρύσσεται πρόεδρος της Γερουσίας, κατόπιν μεταβατική πρόεδρος της Βολιβίας, χωρίς να υπάρχει απαρτία στο κοινοβούλιο, πλαισιωμένη από μια ομάδα συνεργών της, με την υποστήριξη του στρατού και της αστυνομίας που καταστέλλουν τον λαό», δήλωσε για αυτήν ο Έβο Μοράλες.

Από τη μια μεριά λοιπόν, οι ελίτ, τα επιχειρηματικά συμφέροντα, οι ΗΠΑ, η νεοπεντηκοστιανή εκκλησία, η συντηρητική καθολική εκκλησία, από την άλλη μεριά, τα κινήματα, το φεμινιστικό, το ιθαγενικό, τα λαϊκά στρώματα, οι αγρότες. Συμπληρώνεται έτσι το παζλ των εξελίξεων ή υπάρχουν και άλλες σημαντικές ψηφίδες;

Υπάρχουν δύο φαινόμενα πολύ σημαντικά. Από τη μια μεριά, ο κόσμος του ναρκεμπορίου και η οικονομία του ναρκεμπορίου, και από την άλλη το πρόβλημα των νέων, η νεανική επισφάλεια, οι συμμορίες και το πρόβλημα της μετανάστευσης. Κι αυτό αφορά όλη τη Λατινική Αμερική.

Καταρχάς για το ναρκεμποριο. Πρόκειται για μια παράλληλη οικονομία, αλλά είναι μια οικονομία που ταυτόχρονα

Καταρχάς για το ναρκεμποριο. Πρόκειται για μια παράλληλη οικονομία, αλλά είναι μια οικονομία που ταυτόχρονα διαπλέκεται με την πραγματική.

διαπλέκεται με την πραγματική. Στην περίπτωση του Μεξικού, η οικονομία του εγκλήματος αντιπροσωπεύει το 10% του ΑΕΠ της χώρας· μιλάμε για παραγωγή και διακίνηση ναρκωτικών, ανθρώπων, πειρατεία, βιομηχανία απαγωγών, πορνεία, που επεκτείνεται σε όλον τον κόσμο. Το 45% απ' αυτό το 10% αφορά ναρκωτικά, περίπου 65 δισεκατομμύρια δολάρια. Και βλέπεις ότι αυτές οι διεργασίες της οικονομίας του εγκλήματος έχουν ενσωματωθεί όπως ενσωματώνεται οποιαδήποτε βιομηχανία στον καπιταλισμό, γιατί οι διαδρομές τους, ο έλεγχος των αυτοκινητόδρομων, των αστυνομικών, εξυπηρετούν εξίσου για τη διακίνηση όπλων, χρημάτων, ναρκωτικών ή ανθρώπων, όλα αυτά δουλεύουνε μαζί. Έπειτα το χρήμα που προκύπτει πρέπει να ξεπλυθεί μέσα από τα χρηματοπιστωτικά κυκλώματα, την κτηνοτροφία, τη μεγάλη γεωργική παραγωγή, τον τουρισμό, και αγοράζει στρατιώτες, αγοράζει αστυνομικούς, δικαστές, συμβολαιογράφους. Είναι ένα περιβάλλον στο οποίο κινείται πολύ χρήμα. Παραδείγματος χάρη, η στήριξη του Χουάν Ορλάντο Ερνάντες στην Ονδούρα προέρχεται από δύο μεγάλους πυλώνες, το ναρκεμπόριο και τον κόσμο των ειδικών οικονομικών ζωνών με τις *μακιλαδόρας*¹ και των μεγάλων επενδύσεων σ' αυτές τις ειδικές οικονομικές ζώνες. Στην Κολομβία, στο Περού, στην Αργεντινή, ο κόσμος του ναρκεμπορίου γίνεται όλο και πιο σημαντικός, και αν επιπλέον συνδυάζεται με μεγάλη κατανάλωση, όπως στην Αργεντινή, το πεδίο δράσης του διευρύνεται ακόμα περισσότερο. Πρέπει να πούμε ότι ένα μέρος των ναρκωτικών που καταναλώνονται είναι τεχνητά ναρκωτικά, χημικά, βιομηχανοποιημένα προϊόντα από πρόδρομες ουσίες και υπάρχει αυξανόμενη κατανάλωση από τους νέους, γιατί τα προτιμούν. Επομένως έχουμε αυτό το πρώτο πρόβλημα, το ναρκεμπόριο, που επηρεάζει όλους τους τόπους, παραγωγής, διακίνησης, επενδύσεων, ειδικά σε χώρες όπως η Κολομβία ή το Περού που είναι από τις κύριες χώρες παραγωγής.

Δεύτερον, οι νέοι. Έχεις νέους χωρίς προοπτικές εργασίας, νέους χωρίς προοπτικές για το μέλλον, παντού, σε όλη την κοινωνία. Για παράδειγμα στο Ελ Σαλβαδόρ, είναι εντυπωσιακό, υπάρχει ένας αστικός θύλακας, το Σαν

---

¹ Εργοστάσια συναρμολόγησης και φασόν που λειτουργούν σε ειδικές οικονομικές ζώνες και άρα έχουν φορολογικές και άλλες απαλλαγές. Εκμεταλλεύονται την φθηνή εργατική δύναμη της περιοχής που εγκαθίστανται ενώ οι μητρικές εταιρίες έχουν έδρα συνήθως στις ΗΠΑ. Ο όρος έγινε γνωστός από τις μακιλαδόρας που βρίσκονται στα βόρεια σύνορα του Μεξικού με τις ΗΠΑ και τις άθλιες συνθήκες εργασίας που επικρατούν.

Δεύτερον, οι νέοι. Έχεις νέους χωρίς προοπτικές εργασίας, νέους χωρίς προοπτικές για το μέλλον, παντού, σε όλη την κοινωνία.

Σαλβαδόρ γεμάτο με ζώνες *franchising*, μεγάλα εμπορικά *franchising*, σε όλα τα εστιατόρια και τα μεγάλα καταστήματα υπάρχουν

οπλισμένοι αστυνομικοί με όπλα μεγάλου διαμετρήματος, και μετά το χάος. Συμμορίες που διεκδικούν περιοχές, συμμορίες που έχουν φτιαχτεί στις ΗΠΑ, για την ακρίβεια φτιάχτηκαν στις ΗΠΑ από σαλβαδοριανούς μετανάστες ή παιδιά μεταναστών, που έφυγαν λόγω του πολέμου, των φυσικών καταστροφών, ή λόγω εξορίας, έπειτα επέστρεψαν και το φαινόμενο επιδεινώθηκε. Οι συμμορίες αυτές ελέγχουν τις φυλακές, υπάρχει μια ολόκληρη οργάνωση με φατρίες, με όλη τη βία που αυτό συνεπάγεται. Αυτοί αποτελούν κοινωνικές ομάδες χαμένες για την Αριστερά, απούσες από ένα σχέδιο μετασχηματισμού, εντελώς χαμένες, που δυστυχώς έχουν εξαπλωθεί σε όλη τη Λατινική Αμερική. Πρόκειται για μια κοινωνική ομάδα που βρίσκεται πιο πέρα από το λούμπεν προλεταριάτο γιατί είναι μέσα στον κόσμο των ναρκωτικών με την έννοια ότι όχι μόνο τα καταναλώνουν, αλλά και ζουν απ' αυτόν τον κόσμο της διακίνησης και της παραγωγής. Η μοναδική προσδοκία για τη ζωή τους είναι, εάν έχουν δέκα χρόνια να ζήσουν, να τα ζήσουν καλά: έχουν όπλα, έχουν χρήματα, έχουν γυναίκες, έχουν διασκέδαση, οπότε όλα καλά. Μετά από 10 χρόνια συνήθως σκοτώνονται...

Αν αυτή είναι μια πρώτη διέξοδος για αυτούς, μια δεύτερη είναι η μετανάστευση, με αυτές τις τρομερές ροές από τη Βενεζουέλα προς όλο τον κόσμο, από το Εκουαδόρ προς την Ισπανία, από το Μεξικό στις ΗΠΑ, από την Ονδούρα, το Σαλβαδόρ και τη Γουατεμάλα προς τις ΗΠΑ μέσω Μεξικού, με όλα τα τραγικά που συμβαίνουν στη διάρκεια των μετακινήσεων. Μεγάλο μέρος των ροών από την Βενεζουέλα αφορούν Κολομβιανούς καθώς για πολύ καιρό υπήρξαν πολύ μεγάλες ροές από την Κολομβία προς τη Βενεζουέλα –σχεδόν το ένα τέταρτο τουλάχιστον του πληθυσμού της Βενεζουέλας είναι Κολομβιανοί, οι οποίοι μετά νομιμοποιήθηκαν και τώρα την εγκαταλείπουν. Και πάλι μιλάμε για κοινωνικές ομάδες που διαφεύγουν εντελώς από την Αριστερά, έτσι δεν είναι; Ίσως θα μπορούσαν να δημιουργηθούν κινήματα συμπεριληπτικά που θα περιλαμβάνουν τα πάντα, με αλλαγή νοοτροπίας και προσαρμογή πολιτικής, γιατί αυτοί οι μετανάστες δεν είναι πολίτες εδώ και πολύ καιρό, είναι

πάντα σαν να είναι πολίτες β' κατηγορίας, εργάζονται, πληρώνουν φόρους, αλλά δεν έχουν δικαιώματα στην πόλη, ούτε στην πολιτική. Αφορούν δυνάμεις που δρουν στην κοινωνία παρόλο που δεν ψηφίζουν και μπορεί να καταλήξουν να δημιουργήσουν ένα κλίμα ευνοϊκό για τη Δεξιά. Η μετανάστευση λειτουργεί ως μια βαλβίδα διαφυγής τελικά. Και δεν το λέω ως αξιολογική κρίση, αλλά καλύτερα να μεταναστεύεις παρά να αγωνίζεσαι, γιατί επιπλέον ο αγώνας μάλλον δεν έχει κανένα μέλλον, έτσι δεν είναι; Αλλά είναι φαινόμενα δομικά, πολύ σημαντικά, που αφορούν πάρα πολλούς ανθρώπους, με όλα όσα αυτό συνεπάγεται. Γιατί επιπλέον αυτοί που μεταναστεύουν στέλνουν μετά εμβάσματα στις οικογένειές τους· το Σαλβαδόρ ζει από τα εμβάσματά τους, ενώ το Μεξικό λαμβάνει ήδη σχεδόν 30 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο από τα εμβάσματα. Οι Εκουαδοριανοί που βρίσκονται στην Ισπανία, δεν ξέρω πόσα χρήματα στέλνουν.

Είναι ένας άλλος κόσμος, όπως άλλος κόσμος είναι και ο κόσμος των ροών του χρήματος και των ναρκωτικών που δεν περνά αναγκαστικά από τα παραδοσιακά κανάλια αλλά εξηγεί πολλά πράγματα. Δεν είναι μόνο οι δορυφορικές κεραίες στα φτωχά χωριά και η έξαρση του κατασκευαστικού τομέα λόγω χρημάτων από το ναρκεμπόριο. Αλλά όλα αυτά περιπλέκουν πολύ τις δυνατότητες να γίνει πολιτική, έτσι δεν είναι; Εγώ αυτό πιστεύω.

Στο Μεξικό υπήρξε μια σημαντική πολιτική αλλαγή, ποια είναι η κατάσταση με τη νέα κυβέρνηση; Παρατηρούνται ευνοϊκές αλλαγές στο επίπεδο των εργασιακών δικαιωμάτων και τον κατώτατο μισθό, αλλά και συγκρούσεις με το κίνημα των ιθαγενών για τα σχέδια των μεγάλων επενδύσεων που τους διώχνουν από τη γη τους και καταστρέφουν το περιβάλλον.

Πρόσφατα βρέθηκε στο Μεξικό ο Πέπε Μουχίκα, τον έκαναν επίτιμο διδάκτορα, και σε μία από τις συνεντεύξεις ή τις ομιλίες που έδωσε είπε, «εγώ δεν πιστεύω ότι οι Μεξικάνοι στράφηκαν ξαφνικά στα αριστερά, ψήφισαν όπως ψήφισαν γιατί είχαν μπουχτίσει». Προφανώς δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ιδεολογική προσχώρηση, όχι. Από πολλές απόψεις ο πρόεδρος Λόπες Ομπραδór είναι

σαν ένας PRI-loader², ξαναφτιάχνουν το PRI, δεν είναι υπερβολή, πάνω σε άλλες βάσεις, όπως τη μάχη ενάντια στη διαφθορά, το θέμα της λιτότητας, τη διεκδίκηση εθνικής κυριαρχίας στην ενέργεια, το θέμα των μεγάλων επενδύσεων (megaprojectos) για να προωθήσουν την ανάπτυξη, τα επιδόματα, όλα αυτά. Πρόκειται για έναν οριοθετημένο εθνικισμό χαμηλής έντασης. Μοιράζουν περισσότερα χρήματα στους φτωχούς; Ναι. Φτιάχνουν την οικονομία; Όχι. Αλλά αυτά τα χρήματα στους φτωχούς έχουν προκαλέσει αύξηση σε ένα συγκεκριμένο είδος κατανάλωσης, αυτής που μπορεί να γίνει στα Walmart ή στα σουπερμάρκετ ΟΧΧΟ. Δεν υπάρχουν μεγάλα κοινωνικά προγράμματα και αυτή η κατανάλωση σχετίζεται με άμεσα επιδόματα καθώς επίσης και με την αύξηση του κατώτατου μισθού. Δεν πρόκειται βέβαια για κάποια τεράστια αύξηση του κατώτατου μισθού –ο κατώτατος μισθός πρέπει να είναι τώρα γύρω στα 1.500 πέσος [61 ευρώ] το μήνα, νομίζω, πάνω κάτω– και αυτό ήταν πιο σημαντικό στην παραμεθόριο όπου βρίσκονται οι *μακιλαδόρας*. Αυτή η αύξηση του κατώτατου μισθού είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, αλλά μεταξύ άλλων, είναι αποτέλεσμα και της πίεσης των ΗΠΑ, γιατί τα συνδικάτα τους κι ο ίδιος ο Τραμπ επιμένουν ότι το Μεξικό, με τους μισθούς που προσφέρει, μετατρέπεται σε πόλο έλξης βορειοαμερικανικών επενδύσεων. Οπότε, για να υπογραφεί η T-MEC (Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου Μεξικού - ΗΠΑ - Καναδά), η Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου 2.0, μπήκε κι αυτό ως όρος. Άρα, δεν είναι μόνο αποτέλεσμα μέριμνας για τους εργαζόμενους κι αυτό είναι σημαντικό να το σημειώσουμε.

Τώρα, με την ιδέα ότι όλες οι οργανώσεις είναι διεφθαρμένες, τα χρήματα δίνονται εξατομικευμένα. Όμως, αν είσαι αγρότης, το να έχεις προσωπικά χρήματα δεν σε βοηθάει για να λύσεις μια σειρά από προβλήματα, γιατί ως αγρότης έχεις ανάγκη από μια οικονομία κλίμακας προκειμένου να αντιμετωπίσεις τις μεγάλες βιομηχανίες, χρειάζεσαι τον συνεταιρισμό για να έχεις πίστωση, να διακινήσεις τα προϊόντα και να βρεις τεχνική βοήθεια, αυτά δεν γίνονται εξατομικευμένα. Ο Λόπες Ομπραδór δεν προσφέρει στήριξη στους συνεταιρισμούς και στις ενώσεις προσώπων επειδή είναι διεφθαρμένες

---

² PRI: Θεσμικό Επαναστατικό Κόμμα. Εδώ ο Ναβάρρο κάνει ένα λογοπαίγνιο με το όνομα του κόμματος και το preloader, που είναι το ανιμέισον που παίζει ενώ φορτώνεται ένα πρόγραμμα (Σ.Τ.Μ.). Το PRI αποτέλεσε προϊόν της Μεξικάνικης Επανάστασης, μονοπώλησε την εξουσία για σχεδόν 70 χρόνια και σήμερα τοποθετείται στην κεντροδεξιά.

και η στήριξη δίνεται μόνο ατομικά. Ως εκ τούτου υπάρχει μεγάλη δυσφορία. Κι εκείνος ισχυρίζεται ότι η δυσφορία αφορά μόνο τα ηγετικά στελέχη, επειδή δεν είναι πια αυτοί που μεσολαβούν, όμως αυτό δεν είναι αλήθεια εκ των πραγμάτων. Ας δούμε για παράδειγμα το πρόβλημα των παιδικών σταθμών: Το σύστημα των παιδικών σταθμών στο Μεξικό εξαρτιόταν κυρίως από το Μεξικανικό Ινστιτούτο Κοινωνικής Ασφάλισης, μετά άρχισαν να επιτρέπουν την υπεργολαβία υπηρεσιών, με άλλα λόγια να πληρώνονται ιδιώτες για να κρατούν τα παιδιά ανεξαρτήτως των χρημάτων που έπρεπε να δίνουν στη συνέχεια οι οικογένειες, που ήταν τότε πολύ λιγότερα. Με αυτό το σχήμα της υπεργολαβίας και της δημιουργίας νέων παιδικών σταθμών, οι οπαδοί του PAN³ δημιούργησαν μια σταθερή πελατεία. Ένα από τα πράγματα που έκανε ο AMLO [συντομογραφία για τον Αντρές Μανουέλ Λόπες Ομπραδór] ήταν να σταματήσει την οικονομική στήριξη των παιδικών σταθμών και να δίνει τη χρηματοδότηση απευθείας στις μητέρες, αλλά αυτά που δίνει [στις μητέρες] δεν φτάνουν [για να πληρώνουν τον παιδικό σταθμό], και πάλι το πρόβλημα είναι η οικονομία κλίμακας. Εσένα σου δίνουν χίλια πέσος για ένα νήπιο, αλλά σου φτάνουν μόνο για να πληρώνεις μια γυναίκα να σου το κρατάει, για τίποτα άλλο... Μ' αυτό τον τρόπο καταστρέφεται ένα πολύ σημαντικό κομμάτι του κοινωνικού ιστού.

Παράλληλα προωθούν κάποια μεγάλα πρότζεκτ υποδομών, τα οποία δεν μπόρεσε να προωθήσει η Δεξιά, υποτίθεται για να ενισχύσουν την ανάπτυξη. Έτσι, το πρότζεκτ του Τρένου Μάγια, παραδείγματος χάρη, στη χερσόνησο του Γιουκατάν, θα έχει ως συνέπεια την μετεγκατάσταση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού, που θα διώξουν από τις κοινότητές τους. Πρόκειται για μια διαδικασία μετεγκατάστασης σαν αυτήν που έκαναν οι Ιησουίτες στην εποχή της αποικιοκρατίας, κυριολεκτικά, σε διώχνω από εκεί που ζεις, από κει που βρίσκονται οι νεκροί σου, η εκκλησία σου, όπου βρίσκονται τα πάντα, για να σε πάω σε μια πόλη. Αυτό ήθελαν να κάνουν στην Τσιάπας, με πόλεις πρότυπα που μετατράπηκαν τελικά σε στάβλους. Οπότε υπάρχουν τέτοιου είδους προβλήματα που προαναγγέλλουν διαρκείς συγκρούσεις.

---

³ PAN: Κόμμα Εθνικής Δράσης, συντηρητικής, δεξιάς ιδεολογίας. Κυβέρνησε από το 2000 μέχρι το 2012.

Όλα τα μεγάλα πρότζεκτ εκσυγχρονισμού στην ιστορία του Μεξικού που προωθήθηκαν από τα πάνω κατέληξαν σε ξεσηκωμούς ή σε επαναστάσεις.

Η ανάγνωσή μου μάλλον είναι πολύ στοιχειώδης αλλά ξεκινά από το εξής: όλα τα μεγάλα πρότζεκτ εκσυγχρονισμού στην ιστορία του Μεξικού που προωθήθηκαν

από τα πάνω κατέληξαν σε ξεσηκωμούς ή σε επαναστάσεις. Εννοώ ότι το σχέδιο των βουρβονικών μεταρρυθμίσεων⁴ τον 18^ο αιώνα κατέληξε στην Επανάσταση της Ανεξαρτησίας, το σχέδιο της Μεταρρύθμισης τον 19^ο αιώνα για την απαλλοτρίωση της εκκλησιαστικής περιουσίας καθώς και το σχέδιο της εποχής του Πορφύριο Ντίας, κατέληξαν σε έναν ατελείωτο κύκλο ιθαγενικών και αγροτικών κινητοποιήσεων, στα νοτιανατολικά, στην Τεουαντεπέκ, στο Τσάλκο με τον Πλωτίνο Ροδοκανάκη⁵, τον συμπατριώτη σας, και στη Μεξικανική Επανάσταση. Η αναθεώρηση του άρθρου 27 του Συντάγματος⁶ έδωσε ένα χώρο νομιμοποίησης στην εξέγερση των Ζαπατίστας... Έτσι γινόταν πάντα, κι εγώ νομίζω πως αυτή η ιδέα του εκσυγχρονισμού από τα πάνω θα καταλήξει τελικά στα ίδια.

Βέβαια είναι πολύ δύσκολο να κινηθείς με μια τέτοια κυβέρνηση. Όταν θριάμβευσε το δεξιό PAN το 2000, με τον Φοξ και μετά με τον Καλντερόν, το PRI οργάνωσε μια καμπάνια που έλεγε «με το PRI ζούσαμε καλύτερα». Σήμερα η καμπάνια θα έπρεπε να λέει «ενάντια στο PRI αγωνιζόμασταν καλύτερα». Θέλω να πω ότι πριν το «αυτοί» και το «εμείς» ήταν πολύ σαφώς οριοθετημένα, τώρα όχι, τώρα το «αυτοί» και το «εμείς» είναι πολύ συγκεχυμένα. Μια οργάνωση όπως η CNTE (Εθνικό Συντονιστικό Εργαζόμενων στην Εκπαίδευση), με δασκάλους και καθηγητές να υφίστανται εδώ και 40 χρόνια φυλακές, δολοφονίες και διώξεις, ξαφνικά ο AMLO τους δέχεται επτά φορές, κυριολεκτικά, και τους λέει «εσείς είστε οι μόνοι που αντισταθήκατε στη

---

⁴ Σειρά μεταρρυθμίσεων στην Ισπανία και στις αποικίες στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα με σκοπό τον οικονομικό, πολιτικό και στρατιωτικό εκσυγχρονισμό.

⁵ Ελληνικής καταγωγής σοσιαλιστής και αναρχικός, συμμετείχε ενεργά στο αγροτικό κίνημα του 19^{ου} αιώνα.

⁶ Η τροποποίηση του άρθρου 27 το 1992 αφορούσε το νομικό καθεστώς των κοινοτικών γαιών: ενώ πριν ήταν ακατάσχετες και αναπαλλοτρίωτες και αναγνωρίζονταν μόνο δικαιώματα επικαρπίας, δόθηκε η δυνατότητα τεμαχισμού τους, ατομικής ιδιοκτησίας τους και ως εκ τούτου πώλησής τους.

νεοφιλελεύθερη θύελλα», έτσι τους λέει, αλλά, δεν λύνει τα προβλήματά τους ή τα λύνει εν μέρει, οπότε μέσα στο συντονιστικό υπάρχει μια κατάσταση ιδεολογικής αναστάτωσης. Θεωρώ πάντως ότι το κλειδί είναι αυτό, πώς συγκροτείται δηλαδή το «αυτοί» και το «εμείς», το οποίο τώρα βρίσκεται σε μια ιδιαίτερα περίπλοκη διαδικασία επαναπροσδιορισμού. Έχεις παραδείγματος χάρη μια πολύ δραστήρια σκοτεινή Δεξιά, που επικρίνει τον Λόπες Ομπραδór, ενίοτε έχουν δίκιο σε αυτά που λένε, αλλά κάποια άλλα είναι εντελώς απαράδεκτα, επομένως το να συμπίπτεις ξαφνικά στην κριτική του Λόπες Ομπραδór με αυτήν τη Δεξιά είναι αδιανόητο· αλλά μετά ο Λόπες Ομπραδór κάνει κάποια πράγματα που λες... εντάξει, δεν γίνεται να συμφωνείς μαζί του. Οπότε πώς συγκροτείς ένα χώρο που θα βοηθήσει στη δημιουργία ενός άλλου συσχετισμού δυνάμεων, αυτό είναι το ερώτημα.

Ο AMLO δεν φτιάχνει οργανώσεις. Το σχέδιό του είναι αυτός και ο κόσμος. Οι οργανώσεις δεν του αρέσουν. Το σχέδιο είναι αυτός και ο κόσμος σε απευθείας σχέση. Στις συναντήσεις είναι αυτός και ο κόσμος. Δεν πρόκειται

Ο AMLO δεν φτιάχνει οργανώσεις. Το σχέδιό του είναι αυτός και ο κόσμος. Οι οργανώσεις δεν του αρέσουν. Το σχέδιο είναι αυτός και ο κόσμος σε απευθείας σχέση. Στις συναντήσεις είναι αυτός και ο κόσμος.

καν για συνελεύσεις γιατί δεν ακούει, και του αρέσει να μιλάει συνέχεια, όλη την ώρα μιλάει. Ίσως είναι ένα κομμάτι της επιτυχίας του, της επικοινωνιακής στρατηγικής του. Σε πολλά πράγματα μοιάζει πολύ με τον Κορρέα. Ο Κορρέα ήταν πιο ριζοσπάστης σε άλλα ζητήματα, αλλά ήταν ηθικολόγος όπως κι αυτός, είναι γνωστό βέβαια πως ο Κορρέα ήταν αντίθετος στις αμβλώσεις, αντίθετος στα δικαιώματα της γυναίκας. Μιλάει για τους ιθαγενείς, όχι όμως για τα δικαιώματα, οι ιθαγενείς είναι απλώς παραλήπτες βοήθειας. Τον ενδιαφέρει η ανάπτυξη, αλλά αφηρημένα, ενώ το ζήτημα είναι ακριβώς ποια ανάπτυξη, για ποιον, πώς, με τι κόστος. Επιπλέον ο ίδιος αυτοπροσδιορίζεται ως ένας φιλελεύθερος του 19^{ου} αιώνα. Οπότε, πρόκειται περισσότερο για ένα σχέδιο του παλαιού PRI για ανάπτυξη και κοινωνική ευημερία. Γι' αυτόν το κράτος είναι το υποκείμενο της ιστορίας. Οπότε γίνεται συγκεντρωτικός παίρνοντας τον απόλυτο έλεγχο άσκησης της πολιτικής, αλλά όταν χρειαστεί στήριξη από τον κόσμο, δεν θα βρει καμία οργανωμένη στήριξη.

Και όλα αυτά σε ένα κράτος που έχει το πρόβλημα των ναρκωτικών, του ναρκεμπορίου.

Το είδαμε πριν λίγο καιρό, στο Κουλιακάν, στη Σιναλόα, όταν σε μια επιχείρηση που δεν δημοσιοποιήθηκε αρχικά, συνελήφθη με σκοπό να εκδοθεί στις ΗΠΑ ο ένας από τους γιους του Τσάπο Γκουσμάν, αυτός που διαχειριζόταν τα χρήματα. Οι ΗΠΑ δεν κατάφεραν να βάλουν στο χέρι τα λεφτά του Τσάπο και έχουν πάθει ψύχωση με αυτό. Μια επιχείρηση αυτού του τύπου θα τους επέτρεπε να αποκτήσουν εξαιρετικά χρήσιμες πληροφορίες, αλλά η απάντηση που έδωσε το καρτέλ της Σιναλόα ήταν μια εντυπωσιακή ένοπλη αντίδραση, απέκλεισαν πόλεις, περικύκλωσαν το σημείο που βρισκόταν ο συλληφθείς γιός του Τσάπο, επιτέθηκαν στο κτίριο όπου ζούσαν οι συγγενείς των στρατιωτικών που τον συνέλαβαν, στην ουσία τους πήραν ομήρους, ήταν μια οργανωμένη επιχείρηση στρατιωτικής μορφής. Δεν υπάρχουν αποδείξεις αλλά απ' ό,τι φαίνεται έριξαν ακόμα κι ένα από τα ελικόπτερα του στρατού. Και οι αρχές βρέθηκαν αναγκασμένες να διαπραγματευτούν και να επιστρέψουν τον συλληφθέντα. Αυτή είναι λοιπόν η πραγματική χώρα. Ήταν μια εντελώς λανθασμένη στρατηγική .

Πόσο ζωντανή παραμένει η ιστορική μνήμη στην σημερινή πολιτική κατάσταση στο Μεξικό;

Νομίζω πως αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι ότι υπάρχει μια διαμάχη για το παρελθόν, πάντα υπήρχε, αλλά τώρα ακόμη περισσότερο. Ο AMLO κήρυξε το 2019 έτος του Εμιλιάνο Ζαπάτα, όλη η επίσημη γραφειοκρατία έγραφε έτος Ζαπάτα και γενικά προσπάθησαν να οργανώσουν μια μεγάλη καμπάνια οικειοποίησης της κληρονομιάς του Ζαπάτα. Όμως το σχέδιο κατέρρευσε μετά τη δολοφονία του ακτιβιστή Σαμίρ Φλόρες, που ήταν αντίθετος στο πρότζεκτ του θερμοηλεκτρικού εργοστασίου στην πολιτεία Μορέλος. Ο AMLO του είχε υποσχεθεί αρχικά την κατάργηση του πρότζεκτ αλλά αργότερα

Νομίζω πως αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι ότι υπάρχει μια διαμάχη για το παρελθόν, πάντα υπήρχε, αλλά τώρα ακόμη περισσότερο.

αποφάσισε να το συνεχίσει στο όνομα της εθνικής κυριαρχίας στην ενέργεια. Έτσι τη μέρα της επετείου του θανάτου του Ζαπάτα, όταν ο AMLO έπρεπε να εμφανιστεί στον τόπο όπου ο Ζαπάτα δολοφονήθηκε, δεν κατάφερε να φτάσει και η εκδήλωση ακυρώθηκε. Στο ίδιο πλαίσιο, όταν ο φίλος μου ο Πάκο Ιγνάσιο Τάιμπο έφτασε σε κάποια εκδήλωση για τον ζαπατισμό⁷, εκπροσωπώντας την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, δέχτηκε φοβερές αποδοκίμασιες και κατέληξε, ο Πάκο που είναι αριστερός και έχει ευχέρεια λόγου, να τους πει, «εντάξει, εγώ ένας απλός υπάλληλος είμαι», ναι, του πήγε πολύ άσχημα. Αυτήν τη συμβολική διαμάχη για τον ζαπατισμό την έχασε η κυβέρνηση, ενώ είχε αποφασίσει να τη δώσει. Υπάρχει λοιπόν εδώ αυτή η αντίσταση.

«Ο Σαμίρ ζει». «Όποιος αγωνίζεται για τη ζωή, ποτέ δεν πεθαίνει. Όχι στο θερμοηλεκτρικό εργοστάσιο στην Μορέλος». Διαδήλωση για τη δολοφονία του Σαμίρ Φλόρες. Μεξικό.

Πηγή: desinformemonos.org

Υπάρχει και η εξής διαμάχη. Ο AMLO διεκδικεί να αυτοπροσδιορίζεται όχι μόνο ως φιλελεύθερος του 19^{ου} αιώνα, αλλά και ως μαδεριστής, από τον Φρανσίσκο Μαδέρο⁸, ο οποίος ολοκλήρωσε την Ανεξαρτησία, οπότε, αντιδρώντας, το κίνημα ανέδειξε την ιδέα ότι ο Μαδέρο πρόδωσε τον Ζαπάτα. Έτσι τώρα αυτό αφορά μια ιστορική διαμάχη. Σε ένα άλλο πεδίο, παραδείγματος χάρη, στην

⁷ Εδώ ο Ναβάρρο αναφέρεται στον ζαπατισμό του Εμιλιάνο Ζαπάτα και της Μεξικάνικης Επανάστασης και όχι στο σύγχρονο κίνημα των (νεο)ζαπατίστας.

⁸ Πολιτικός που έπαιξε σημαντικό ρόλο στη Μεξικάνικη Επανάσταση, διατέλεσε πρόεδρος του Μεξικού από το 1911 μέχρι το 1913 που δολοφονήθηκε.

πολιτική της εθνικής κυριαρχίας της ενέργειας του AMLO συμβαίνει το εξής: Ο ίδιος δεν τολμά, αλλά θα ήθελε να διεκδικήσει για τον εαυτό του την εικόνα ενός νέου Κάρδενας⁹ που ανακτά το πετρέλαιο, και πέφτει πάνω στον Κουαουτέμοκ Κάρδενας¹⁰. Ο Κουαουτέμοκ δηλώνει ότι δεν βλέπει τίποτα αριστερό στην κυβέρνηση του AMLO. Είναι σαν να του λέει, αυτό είναι το γήπεδό μου, μην ανακατεύεσαι, όχι εδώ. Οπότε είναι πράγματι σαφές ότι υπάρχει μια ολόκληρη διαμάχη για την ιστορική μνήμη.

Υπάρχει επίσης μια διαμάχη για ένα τμήμα του παλιού κομμουνιστικού κόμματος, με σκοπό να παρουσιαστεί ως μία από τις συνιστώσες του Τέταρτου Μετασχηματισμού¹¹ γεγονός που θα του προσέδιδε περαιτέρω νομιμοποίηση. Υπάρχουν δυο παλιοί κομμουνιστές αγωνιστές που είναι υφυπουργοί, ο Αλεχάντρο Ενσίνας, υφυπουργός Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, και ο Λουσιάνο Κοντσέιρο, υφυπουργός Ανώτατης Εκπαίδευσης. Αλλά είναι κάτι πολύ περισσότερο από αυτό. Ο Λουσιάνο Κοντσέιρο έβαλε το ακόλουθο μπουρλότο σκόπιμα, στο πλαίσιο των 100 χρόνων του Κομμουνιστικού Κόμματος, λέγοντας ότι «ο κομμουνισμός είναι απαραίτητος για να μεταμορφώσει το Μεξικό σήμερα» και ο προϊστάμενός του, που είναι ο υπουργός Παιδείας, τον άδειασε αμέσως λέγοντας «μακριά από μας οι ιδεολογίες». Αλλά εκείνοι συνέχισαν να ελίσσονται και κατάφεραν στο συνέδριο της Σιναλόα να γραφτεί στον τοίχο με χρυσά γράμματα το όνομα του Αρμάντο Μαρτίνες Βερδούγο, του τελευταίου τους γενικού γραμματέα, και πέτυχαν να διατάξει ο AMLO εκταφή των οστών του Βαλεντίν Κάμπα, του αρχισυνδικαλιστή των σιδηροδρομικών, για να ταφούν εκεί που θάβονται οι επιφανείς. Αλλά έχεις ταυτόχρονα όλους εκείνους που αυτοπροσδιορίζονται ως κομμουνιστές, οι οποίοι δεν ήταν σύμφωνοι με τη διάλυση του Κομμουνιστικού Κόμματος Μεξικού το 1981, και

---

⁹ Λάσαρο Κάρδενας (1895-1970): Πρόεδρος του Μεξικού από το 1934 μέχρι το 1940. Μεταξύ άλλων προχώρησε σε αγροτική μεταρρύθμιση, εθνικοποίησε το πετρέλαιο και έδωσε άσυλο σε εξόριστους του ισπανικού εμφυλίου πολέμου.

¹⁰ Πολιτικός, γιος του Λάσαρο Κάρδενας, ιδρυτής του κεντροαριστερού Κόμματος Δημοκρατικής Επανάστασης (PRD).

¹¹ Ο Τέταρτος Μετασχηματισμός αφορά το οραματικό σχέδιο του AMLO σε σχέση με τις βαθιές αλλαγές που θα επιφέρει η κυβέρνησή του με ειρηνικό τρόπο εκλαμβάνοντας ως πρώτο μετασχηματισμό την Ανεξαρτησία του Μεξικού (1810-21), ως δεύτερο τη Μεταρρύθμιση του 19^{ου} αιώνα που οδήγησε μεταξύ άλλων στο διαχωρισμό κράτους-εκκλησίας και ως τρίτο την Μεξικάνικη Επανάσταση (1910-17).

τώρα δεν συμφωνούν με τον Τέταρτο Μετασχηματισμό θεωρώντας ότι υπάρχει ξεπούλημα και καταγγέλλοντας όλη αυτή την επιχείρηση ως προσπάθεια αφομοίωσής τους. Αυτό λοιπόν είναι ένα ακόμη πεδίο διαμάχης. Με το πρόσχημα των 100 χρόνων, έγιναν ένα σωρό σεμινάρια και συνέδρια για το κομμουνιστικό κόμμα, επτά, οκτώ· ποτέ πριν δεν είχαν ξαναγίνει τόσα.

Και αυτό συμβαίνει παντού, συνέβη τώρα με την ένοπλη πάλη, για παράδειγμα. Ο τύπος που διηύθυνε το Ινστιτούτο Μελετών των Επαναστάσεων στο Μεξικό (INEHRM), ο Πέδρο Σαλμερόν, ένας πολύ αναγνωρισμένος ιστορικός, την είδε έξυπνος και έγραψε κάτι για την Κομμουνιστική Λίγκα της 23^{ης} Σεπτεμβρίου¹², για την απόπειρα απαγωγής του Εουχένιο Γκάρσας Σάντα που κατέληξε στο θάνατό του, και του ήρθε να γράψει ότι αυτοί οι τύποι ήταν γενναίοι και τότε έγινε χαμός, τέλος πάντων αναγκάστηκε να ανακαλέσει. Αλλά την ίδια στιγμή, ο AMLO έδωσε στη Ροσάριο Ιμπάρρα¹³ το μετάλλιο Βελισάριο Ντομίνγκες¹⁴ και έβαλε την κόρη της στην Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, που είναι ένας ύπουλος τρόπος να οικειοποιηθεί και να αναγνωρίσει εκείνο τον αγώνα. Οπότε, ναι, υπάρχει ένας τρομερός πόλεμος για αυτά.

Είναι ενδιαφέρον ότι με τον AMLO ανέρχεται επίσης μια ομάδα νέων, εγώ δεν θα έλεγα πως είναι όλοι πολύ διανοούμενοι, είναι όντως πολύ νέοι ακαδημαϊκοί οι οποίοι ανακαλύπτουν τώρα την Αμερική [γέλια]. Νομίζουν πως ο κόσμος αρχίζει μ' αυτούς και λένε διάφορες βλακείες, διεκδικούν κάποια ιστορικά πρόσωπα, είναι αδιανόητοι.

---

¹² Ένοπλη οργάνωση μαρξιστικο-λενινιστικής ιδεολογίας που έδρασε από το 1973 μέχρι το 1983.

¹³ Η Ροσάριο Ιμπάρρα (1927-) είναι μεξικάνη κοινωνική αγωνίστρια. Είναι ιδιαίτερα γνωστή για τη δράση της μέσω της Επιτροπής ¡Eureka! για τη διαλεύκανση υποθέσεων (βιαίως) εξαφανισμένων και την υπεράσπιση πολιτικών κρατουμένων των δεκαετιών του '60 και του '70.

¹⁴ Μετάλλιο που απονέμεται από το μεξικάνικο κράτος για εξαιρετικές υπηρεσίες στην χώρα ή στην ανθρωπότητα στους τομείς της πολιτικής, των κοινωνικών αγώνων, των θετικών και ανθρωπιστικών επιστημών και των τεχνών. Ο Βελισάριο Ντομίνγκεζ (1863-1913) ήταν μεξικάνος γιατρός και πολιτικός ο οποίος συνέβαλε στην πτώση του δικτάτορα Βικτοριάνο Οουέρτα.

Κλείνοντας, θα ήθελες να κάνεις ένα σχόλιο για την ανεξάρτητη δημοσιογραφία στον κόσμο σήμερα καθώς και για τη σημασία και το μέλλον του έντυπου τύπου;

Πρέπει να ξεκινήσουμε από την ιδέα ότι «η αγελάδα εξαντλήθηκε». Δηλαδή το μοντέλο της επιχείρησης που επέτρεπε την ύπαρξη ενός έντυπου Τύπου, ανεξάρτητου ή μη, ενός έντυπου Τύπου ως επιχείρηση, περνάει κρίση.

Αυτό είναι πολύ περίπλοκο. Δηλαδή, πρέπει να ξεκινήσουμε από την ιδέα ότι «η αγελάδα εξαντλήθηκε». Δηλαδή το μοντέλο της επιχείρησης που επέτρεπε την ύπαρξη ενός έντυπου Τύπου, ανεξάρτητου ή

μη, ενός έντυπου Τύπου ως επιχείρηση, περνάει κρίση. Απολύουν κόσμο, αναγκάζονται να κάνουν περικοπές οι εφημερίδες κλείνουν, όπως και τα ραδιόφωνα και οι τηλεοράσεις, αλλά σήμερα στον έντυπο Τύπο αυτό είναι πιο φανερό. Ο κόσμος του ίντερνετ και των κοινωνικών δικτύων άλλαξε εντελώς το επιχειρηματικό μοντέλο και τον τρόπο με τον οποίο ο κόσμος ενημερώνεται. Στο παρελθόν για πολλούς ανθρώπους η εφημερίδα ήταν η πρωινή προσευχή των μη πιστών, έτσι λέγαμε, ο κόσμος έπαιρνε το πρωινό του διαβάζοντας την εφημερίδα, σε χαρτί. Αυτό πια έχει τελειώσει, μόνο στους μεγαλύτερους μάς έχει μείνει αυτή η συνήθεια. Και όταν διάβαζες μια εφημερίδα βρισκόσουν μπροστά σε ένα χάρτη για να διαβάσεις τον κόσμο, η εφημερίδα ιεραρχούσε για σένα την πληροφορία, σου την οριοθετούσε, σε εκπαίδευε, καλά ή κακά, αλλά το έκανε. Και ο καθένας είχε τον δικό του τρόπο να διαβάζει την εφημερίδα, ενίοτε από πίσω προς τα εμπρός, ενίοτε από την αρχή προς τα πίσω, ενίοτε ξεκινώντας από τα αθλητικά. Σήμερα αυτό έχει τελειώσει, γιατί ενημερωνόμαστε και αντίστοιχα εκπαιδευόμαστε κυρίως από τα κοινωνικά δίκτυα, τα οποία τις περισσότερες φορές το μόνο που κάνουν είναι να αναπαράγουν το περιεχόμενο των εφημερίδων, αλλά πια δεν το πληρώνεις [γέλια].

Επομένως τι πρέπει να κάνει μια εφημερίδα, αυτό είναι το πρόβλημα. Βρίσκεται σε ανταγωνισμό με τα κοινωνικά δίκτυα αλλά ταυτοχρόνως ανταγωνίζεται το ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Η ιδέα της αμεσότητας της πληροφόρησης μετριάζεται στην περίπτωση μιας εφημερίδας που βγαίνει κάθε μέρα. Ποιος έλυσε αυτό το πρόβλημα; Όχι πολλοί, το έλυσε στις ΗΠΑ η

Washington Post όταν την αγόρασε ο Τζεφ Μπέζος, της Amazon, και εισήγαγε ένα άλλο σύστημα πληροφόρησης, αλλάζοντας από τη διοικητική οργάνωση, από το πώς δημιουργείται η πληροφορία κ.λπ. αλλά η πλειοψηφία εξακολουθεί να μην μπορεί να βρει μια ξεκάθαρη ισορροπία. Χρεώνεις για την πρόσβαση στο σάιτ; Αν χρεώνεις, χάνεις αναγνώστες. Αν δεν χρεώνεις, τότε δεν έχεις έσοδα, γιατί επιπλέον η διαφήμιση στο ίντερνετ είναι συνήθως πολύ πιο φτηνή από τη διαφήμιση στον έντυπο τύπο. Επίσης, ο κόσμος που ενημερώνεται από το διαδίκτυο ενημερώνεται πολλές φορές από το Facebook και την Google, με αποτέλεσμα να λαμβάνουν αυτοί τα χρήματα για κάτι που παίρνουν δωρεάν και επιπλέον να έχουν απεριόριστη πρόσβαση σε δεδομένα. Η μεγάλη επιχείρηση σήμερα στο πεδίο της ενημέρωσης είναι το εμπόριο των δεδομένων, ποιος διαβάζει τι, πότε, τι βρίσκεται πίσω από αυτή την ανάγνωση, τι ενδιαφέροντα έχει, κι αυτά τα δεδομένα, το είδαμε με την Cambridge Analytica, χρησιμοποιούνται για προεκλογικές εκστρατείες, για διαφημιστικές καμπάνιες κ.τ.λ. Τώρα που ανοίγω τον υπολογιστή μου εμφανίζονται σελίδες με παπούτσια (είχα βγει να αγοράσω παπούτσια την προηγούμενη μέρα [γέλια]), λες, εντάξει, ξέρουν τα πάντα για μας. Επομένως αυτό το μοντέλο έχει τελειώσει οριστικά.

Τι θα έπρεπε να κάνει, κατά τη γνώμη μου, ο έντυπος Τύπος; Θα πω κάτι που είναι εύκολο να το λες, πιο δύσκολο να το κάνεις. Ερευνητικά ρεπορτάζ, χρονικά, συνεντεύξεις, αυτού του είδους το υλικό που δεν έχει σχέση με την αμεσότητα της πληροφορίας αλλά με την κατανόηση, το πλαίσιο και το νόημα της αφήγησης. Όπως ανέφερα, είναι εύκολο να το λες, αλλά κοστίζει να το κάνεις, κοστίζει πάρα πολύ και πώς θα ανταγωνιστείς, ε; Οπότε πιστεύω πως θα συνεχίσουμε σε μια εποχή με τεράστιες αβεβαιότητες, με διαρκείς μετασχηματισμούς και αλλαγές προθέσεων. Οι ισπανικές εφημερίδες, είναι έτοιμες να αρχίσουν ξανά να χρεώνουν για την πρόσβαση στο περιεχόμενό τους, μετά από ένα διάστημα που το είχαν σταματήσει. Στην El País πρέπει να

Τι θα έπρεπε να κάνει, κατά τη γνώμη μου, ο έντυπος Τύπος; Θα πω κάτι που είναι εύκολο να το λες, πιο δύσκολο να το κάνεις. Ερευνητικά ρεπορτάζ, χρονικά, συνεντεύξεις, αυτού του είδους το υλικό που δεν έχει σχέση με την αμεσότητα της πληροφορίας αλλά με την κατανόηση, το πλαίσιο και το νόημα της αφήγησης.

γίνεις συνδρομητής για να μπορείς να βλέπεις όλη την ύλη. Βέβαια, το έκαναν και παλιότερα, και αναγκάστηκαν να το εγκαταλείψουν, και στο μεταξύ η E! País έχασε την ηγεμονία στο διαδίκτυο, την κέρδισε η E! Mundo, που δεν χρέωνε την πρόσβαση. Θα δούμε πώς θα προχωρήσει όλο αυτό.

Πρέπει να βρεθούν τρόποι χρηματοδότησης, το πρόβλημα είναι πως αυτό μας παραπέμπει και πάλι σε αυτό το σχήμα χρηματοδότησης των βορειοαμερικανών, με υποτροφίες, με χρηματοδότηση πρότζεκτ. Η Open Society του Τζορτζ Σόρος, μέσω χρηματοδοτήσεων που δίνει, αποφασίζει ποιοι θα γίνουν οι δημοσιογράφοι του μέλλοντος καθώς και τα θέματα που τους ενδιαφέρουν περισσότερο να προβάλλουν, και τους δίνουν χρήματα για ταξίδια, για να τους γνωρίσει ο κόσμος, δίνουν βραβεία. Και όταν συμβαίνουν γεγονότα όπως στη Βενεζουέλα, τους ρίχνουν στο δρόμο. Αλλά αυτό είναι πρόβλημα, αυτό το είδος χορηγίας, μας επαναφέρει στον Μεσαίωνα, όταν ο πρίγκιπας αποφάσιζε ποιος ήταν ο αγαπημένος του καλλιτέχνης. Εντάξει, βγήκαν κάποιοι εξαιρετικοί καλλιτέχνες αλλά... [γέλια], μάλλον στην Αναγέννηση περισσότερο παρά στον Μεσαίωνα. Οπότε, ποιος ξέρει, είναι μια πολύ αβέβαιη εποχή. Καθετί στέρεο διαλύεται στον αέρα, η εμπειρία της νεωτερικότητας, όπως έλεγε το Κομμουνιστικό Μανιφέστο.